

ONNELLISUUDEN TALOUSTIEDE:

Onnellisuus on suhteellista?

Anu Annika Tapiontytär Heikkilä

Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Taloustiede
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2011

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department Politiikan ja talouden tutkimuksen laitos	
Tekijä – Författare – Author Anu Annika Tapiointytär Heikkilä			
Työn nimi – Arbetets titel – Title Onnellisuuden taloustiede: onnellisuus on suhteellista?			
Oppiaine – Läroämne – Subject Taloustiede			
Työn laji – Arbetets art – Level Pro gradu -työ	Aika – Datum – Month and year 26.8.2011	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 74	
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Tässä työssä käsitellään taloustieteellistä onnellisuustutkimusta keskittyen erityisesti onnellisuuden suhteellisuuden sekä onnellisuuden mittaamisen kysymyksiin. Taloustieteen onnellisuustutkimus on vielä melko nuorta, ja tutkimusala, kuten tämä työkin, nojaavat osittain myös muiden tieteenalojen tuloksiin. Työssä todetaan onnellisuuden olevan suurilta osin suhteellista, ja tällä on vaikutuksia niin taloustieteellisen hyödyn mallintamiselle kuin poliittiselle päätöksenteollekin. Suhteellisuuden elementti onnellisuudessa liittyy erityisesti tulojen vertailuun sekä positionaalisiin hyödykkeisiin. Onnellisuutta käsitellään mallintamisen yhteydessä tutkimusalan eräiden tärkeimpien nimien, Layardin (2003) sekä Blanchflowerin ja Oswaldin (2004) klassisen hyötyfunktion muunnoksilla, sillä onnellisuustaloustieteessä ei vielä ole esitetty kattavia matemaattisia malleja.</p> <p>Työ kokoa yhteensä useita onnellisuusaineistoja sisältäviä tutkimuksia, joista voidaan tehdä päätelmiä ihmisten onnellisuuden osatekijöistä. Näiden tutkimusten tuloksena voidaan arvioida, minkälaisia osa-alueita yhteiskunnan onnellisuusmittareiden tulisi sisältää. Samoin onnellisuustutkimus osoittaa, että esimerkiksi työttömyyden vaikutus onnellisuuteen on huomattavasti suurempi kuin työttömyyden vähentämisen tulon vaikutus. Merkittäviä onnellisuustutkimuksen tuloksia liittyy myös Alesinan et al. (2004) laajasti tutkimaan tuloja ja onnellisuuden yhteyteen, sillä tulojen tasa-arvoisuus vaikuttaa eri maiden kansalaisiin keskimäärin eri tavoin. Tulon epätasaaisuus vähentää Euroopassa vähätuloisten onnellisuutta, kun taas Yhdysvalloissa parempituloisten onnellisuutta vähentää suurempi tuloepätasa-arvo, mitä voidaan pitää yllättävänä tuloksena Euroopan Yhdysvaltoja parempien sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksien valossa. Tulon epätasa-arvo vaikuttaa eri tavoin eri tuloerohuomien sekä eri poliittisia ideologioita edustavien ryhmien edustajiin.</p> <p>Tämä pro gradu -työ selvittää myös miten onnellisuutta voidaan mitata ja ehdottaa tämän perusteella onnellisuusdatan käyttöä poliittisen päätöksenteon tukena. Tutkimuksessa pohditaan myös, millaisia implikaatioita onnellisuustaloustiede antaa erityisesti valtion menojen vaikutukselle, vero- ja hyvinvointipolitiikalle sekä köyhyyden vastaiselle politiikalle. Erityisesti veropolitiikalle sekä köyhyyden vastaiselle politiikalle suhteellisuuden ja vertailun vaikutus onnellisuuteen ovat oleellisia, sillä kaikkien työn esittelemien tutkimusten ja aineistojen perusteella vertailu ja suhteellinen asema ovat onnellisuudelle tärkeitä.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords onnellisuus, suhteelliset tulot, tulovertailu, vertailuryhmä, suhteellinen hyöty, subjektiivinen hyvinvointi, tuloerot, onnellisuusmittarit			

The sole object of government ought to be the greatest happiness of the greatest possible number of the community.

Jeremy Bentham, 1789 (Bentham ja Bowring 1983)

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
1 ONNELLISUUS TALOUSTIETEESSÄ	7
1.1 Käsitteistöä.....	7
1.2 Onnellisuuden mittaaminen	9
2 RAHA JA MUUT ONNELLISUUDEN RAAKA-AINEET.....	12
2.1 Onnellisuustutkimus taloustieteen ja psykologian synteessä	12
2.1.1 Referenssitaset, sopeutuminen ja tappiot.....	12
2.1.2 Vastavuoroisuus ja attribuutiot	13
2.1.3 Hyödyn maksimointi valintatilanteiden mallina	15
2.2 Onnellisuuden osatekijät	16
2.2.1 Onnen rakennuspalikat.....	16
2.2.2 Työttömyys	20
2.3 Raha ja onnellisuus	22
2.4 Tulonjako ja onnellisuus	25
2.4.1 Sosiaalisten preferenssien ja reilujen allokaatioiden psykologiaa	25
2.4.2 Tuloepätasa-arvo ja onnellisuus.....	26
2.4.3 Epätasa-arvon ja onnellisuuden tuloksia.....	28
2.4.4 Onnellisuus ja epätasa-arvo Yhdysvalloissa ja Euroopassa.....	29
2.4.5 Epätasa-arvo ja sosiaalinen liikkuvuus	31
3 VERTAILUN MERKITYS	35
3.1 Vertailun merkitys onnellisuuteen vaikuttavana tekijänä	35
3.2 Vertailun malleja.....	38
3.3 Vertailun empiriaa.....	44
3.4 Vertailuryhmän valitseminen	47

4 POLITIIKKAIMPLIKAATIOT JA JOHTOPÄÄTÖKSET	51
4.1 BKT, HDI ja muut käytössä olevat mittarit	51
4.1.1 Bruttokansantuote hyvinvoinnin mittarina.....	51
4.1.2 Inhimillisen kehityksen indeksi.....	52
4.1.3 Funktion rakentaminen.....	53
4.2 Mitä poliittisen päätöksenteon onnellisuusmittarin tulisi sisältää – pohdintaa ja ehdotuksia	54
4.2.1 Siviilisääty.....	55
4.2.2 Koulutus ja työttömyys	55
4.2.3 Ikä, sukupuoli ja rotu	56
4.2.4 Kestävä kehitys ja sosiaalinen hyvinvointi	57
4.3 Johtopäätökset.....	59
4.3.1 Layard: Tyytyväisyys elämään mittariksi	59
4.3.2 Valtion menojen vaikutus	60
4.3.3 Hyvinvointipolitiikka	61
4.3.4 Köyhyyden vastainen politiikka.....	62
4.3.5 Veropolitiikka	63
4.3.6 Suhteellisuus vs. absoluuttisuus	63
 LÄHTEET	 66

JOHDANTO

Vuonna 2009 Ranskan presidentti Nicolas Sarkozyn hallitus asetti Taloudellisen suoriutumisen ja sosiaalisen kehityksen komission (The Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress, CMEPSP) tutkimaan bruttokansantuotteen rajoituksia taloudellisen suoriutumisen ja sosiaalisen kehityksen mittarina. Komission tehtävänä oli myös pohtia, mitä tietoja tarvittaisiin tuottamaan relevantimpia sosiaalisen kehityksen mittareita sekä arvioida vaihtoehtoisten mittaustyökalujen sopivuutta. Komission tuottaman raportin (Stiglitz et al. 2009) perusteella Ranskassa heräsi laaja keskustelu kansakunnan hyvinvoinnin mittaamisesta rahallisten mittarien ja kasvuasteiden sijasta uudennlaisella onnellisuusindeksillä (esimerkiksi Le Monde 18.11.2009, Le Figaro 11.9.2009).

Myös Iso-Britanniassa on vuoden 2010 lopulla uutisoitu pääministeri David Cameronin ja hänen hallituksensa samansuuntaisista ajatuksista. Iso-Britannian hallituksen aikeissa on ryhtyä mittaamaan kansalaisten onnellisuutta ja elämänlaatua laaja-alaisemmin, sillä presidentti Sarkozyn ja CMEPSP-komission tavoin perinteisiä taloudellisia mittareita ei pidetä riittävinä. (HS 15.11.2010.) Jo vuonna 1997 Andrew Oswald havainnoi, että ihmiset eivät ole kiinnostuneita bruttokansantuotteen tasosta tai sen kehityksestä sinänsä. Taloudellisten mittarien relevanssi kansalaisille liittyy enemmän niiden mahdollistamiin päämääriin, jotka Oswald määrittelee ihmisten lisääntyneeksi onnellisuudeksi.

Myös Richard Layard (2010) esittää, että nykypäivään asti talouspolitiikkaa ohjanneessa hyöty-kustannusanalyysissä ei useilla julkispolitiikan alueilla ole järkeä. Hänen mukaansa esimerkiksi fyysiseen ja henkiseen terveyteen, perhepolitiikkaan, työttömyyteen ja työllisyyteen sekä yhteisöihin liittyvissä päätöksissä huomattavasti parempia poliittisten muutosten mittareita saadaan onnellisuuden mittareista. Iso-Britannian pääministeri Cameron lienee kuunnellut Layardia ja useita muita viime vuosien onnellisuustaloustieteen tutkijoita, sillä hän on ilmoittanut, että vuoden 2011 aikana maassa ryhdytään mittaamaan kehitystä säännöllisesti myös elämänlaadun tuloksin. Näitä tuloksia käytetään Cameronin mukaan poliittisten päätösten tukena esimerkiksi taloudellisten leikkausten kohdentamisessa. (Guardian 25.11.2010.)

Tämä tutkielma esittää yleiskatsauksen taloustieteen onnellisuustutkimukseen. Otan kantaa toisaalta onnellisuustutkimuksen vaikutuksiin taloustieteellisessä mallinnuksessa, sekä toisaalta ihmisten onnellisuuden mittaamiseen yhteiskunnassa. Tutkielmani lähdeaineistona on kymmeniä kansainvälisiä taloustieteellisiä onnellisuustutkimuksia, jotka kattavat alueen tärkeimmät tutkimusalueet ja -tulokset viime vuosilta. Tutkimusten aineistot on kerätty laajan vastaajamäärän kattavista kansainvälisistä kyselytutkimuksista.

Vuonna 1789 kirjoitetussa Yhdysvaltojen perustuslaissa mainitaan onnellisuuden tavoittelu perustavanlaatuisena ihmisoikeutena. Samana aikakautena Iso-Britanniassa utilitaristit Jeremy Benthamin johdolla esittivät, että valtioiden tulisi pyrkiä saavuttamaan kansalaisilleen mahdollisimman paljon mielihyvää suhteessa kärsimykseen. (Headey ja Wearing 1992.) Tämä tutkielma lähestyy onnellisuutta ihmisten omien arvioiden kautta siten, että ihmiset muodostavat tunteisiin perustuvia sekä kognitiivisia arvioita elämästään. Näitä arvioita voidaan kysyä ihmisiltä kyselytutkimuksissa, ja tutkimuksista saadaan relevanttia ja validia aineistoa vastaajien onnellisuudesta. (Diener 2000.) Kun kyselytutkimuksissa ihmisiltä kysytään elämän arvokkainta asiaa, yksi yleisimmistä vastauksista on onnellisuus (Headey ja Wearing 1992). Luvussa 1.2 käsitellään onnellisuuden mittaamisen taustaa ja taloustieteen onnellisuustutkimuksen taustalla vaikuttavaa psykologista tutkimusperinnettä.

Koska onnellisuus taloustieteessä on kenttänä laaja, tutkin tässä tutkielmassani onnellisuutta taloustieteessä useiden, aihetta käsittelevien kansainvälisten tutkimusten avulla. Vastaan tutkielmassani seuraaviin, onnellisuutta kansakunnan laajuisesti kartoittaviin tutkimuskysymyksiin: Millainen on taloustieteen ja onnellisuuden suhde, ja miten taloustieteen mallit voisivat sisältää myös onnellisuuden elementtejä? Minkälaisista osa-alueista onnellisuus koostuu? Miten varakkuus, tulojaon tasaisuus tai erityisesti vertailu muihin vaikuttaa onnellisuuteen? Ehdotan myös, minkälaisia mittareita, funktioita ja implikaatioita onnellisuustaloustiede voi antaa poliittiseen päätöksentekoon.

Luvussa 1 käsitellään onnellisuustaloustieteen käsitteistöä ja termistöä sekä tutkimuksen lähestymistapaa onnellisuuteen. Luku ottaa kantaa myös onnellisuuden mittaamiseen

taloustieteessä ja onnellisuustutkimuksen mahdollistaneeseen kehitykseen. Luvussa 2 siirrytään tutustumaan onnellisuuden raaka-aineisiin, ja otetaan kantaa myös psykologian kontribuutioihin taloustieteessä. Samassa yhteydessä kiinnitetään erityishuomiota tulojen, työttömyyden ja toisaalta tulonjaon vaikutuksiin onnellisuudelle.

Luku 3 pureutuu vertailun ja suhteellisuuden onnellisuusvaikutuksiin. Vertailun teorioita ja tärkeyttä pohditaan laajasti eri tutkimusten ja mallien kautta, ja samalla otetaan kantaa vertailuryhmän määrittelyyn. Tutkielman päättävä luku 4 esittelee onnellisuusmittaristolle oleellisia osa-alueita ja ehdottaa onnellisuusmittaristoa käyttöönotettavaksi. Luvussa 4 käsitellään myös onnellisuustutkimuksen politiikkaimplikaatioita sekä tutkielman johtopäätöksiä.

1 ONNELLISUUS TALOUSTIETEESSÄ

1.1 Käsitteistöä

Onnellisuuden määritellään tässä pro gradu -tutkielmassa siksi asteeksi, jolla yksilö pitää elämänlaatuaan myönteisenä (Veenhoven 1991, Headey ja Wearing 1992). Jo Jeremy Bentham esitti vuonna 1789, että politiikan perimmäinen päämäärä tulisi olla pyrkimys luoda mahdollisimman paljon onnellisuutta mahdollisimman suurelle määrälle ihmisiä (Bentham ja Bowring 1983), mutta Benthamin jälkeen yksilöllistä hyvinvointia ja hyötyä kuitenkin siirryttiin määrittelemään paljon onnellisuutta suppeammilla termeillä (Graham 2005).

2000-luvun alkuvuosina onnellisuus oli yhä useamman taloustieteellisen julkaisun aiheena. Van Praag (2007) käyttää onnellisuustaloustieteen suosion noususta jopa termiä vallankumous. Hän tarkastelee tämän aihealueen kehityksen relevanssia sekä taloustieteelle tieteenalana että poliittiseen päätöksentekoon, ja esittää, että taloustieteellinen lähestymistapa onnellisuuteen tarjoaa tuoreita näkökulmia taloustieteelle tieteenalana sekä taloustieteen käyttämiselle talous- ja sosiaalipolitiikassa.

Nykyisessä taloustieteen tutkimuksessa käytetään samaa tarkoittavina ilmauksia tyytyväisyys elämään (life satisfaction) ja onnellisuus (happiness). Näillä mittareilla on keskenään suuri korrelaatio ja samanlaiset kovarianssit tulojen kanssa, ja niitä voidaan siksi käyttää taloustieteellisessä tutkimuksessa synonyymeinä. Psykologisessa kirjallisuudessa nämä käsitteet on eriytetty, sillä ”onnellisuus” ei terminä ole niin arvottava kuin ”tyytyväisyys elämään”. (Stevenson ja Wolfers 2008.) Caporale et al. (2009) osoittavat, että vaikka ”onnellisuus” viittaa emotionaaliseen tilaan ja ”tyytyväisyys elämään” puolestaan kognitiiviseen, molemmilla ilmauksilla tehtävät kyselyt tuottavat hyvin samankaltaisia tuloksia. Useat tutkimukset taloustieteessä, kuten muissakin tieteissä, käyttävät myös termiä hyvinvointi, ja osassa näistä tutkimuksista hyvinvointi ja onnellisuus käsitetään synonyymeinä. Tässä tutkielmassa käytetään kuitenkin pääasiallisesti termiä onnellisuus, ja hyvinvoinnilla viitataan laajempaan sosiaaliseen tai yhteiskunnalliseen hyvinvointiin.

Tämä pro gradu -tutkielma tutkii onnellisuuden rakennetta ja osatekijöitä taloustieteellisen tutkimuksen keinoin, sekä ehdottaa näiden tutkimustulosten perusteella otettavaksi poliittisen päätöksenteon käyttöön monipuolisia onnellisuuden ja hyvinvoinnin mittareita. Luvuissa 1-3 kartoitetaan onnellisuustutkimuksen taustaa ja pääteorioita, ja luvussa 4 ehdotetaan näiden elementtien perusteella mittareita. Ennen kuin näitä mittareita koskevia ehdotuksia voidaan antaa, on kuitenkin määriteltävä konteksti, johon alueen tutkimus perustuu ja jossa näitä mittareita voidaan käyttää. Tämän tutkielman onnellisuusteoreettisena taustana on Laardin (2003) määrittely sille, mitä onnellisuus on: hyvää oloa, elämästä nauttimista ja elämän tuntumista ihmeelliselle. Onnellisuudelle sekä onnettomuudelle on Laardin mukaan lukemattomia lähteitä ja ne eivät ole erillisiä dimensiota vaan saman jatkumon eri osia. WWF:n julkaiseman, Demos Helsingin 2010 kirjoittaman Onnellisuuspoliittisen manifestin sekä Freyn ja Stutzerin (2002) tavoin olen sitä mieltä, että onnellisuus on paitsi ainoa itseisarvoinen päämäärä yksilölle, myös se, mitä ihmiset aidosti haluavat ja että tämän tietämisen tulisi demokraattisessa yhteiskunnassa vaikuttaa politiikkaan (Alanen et al. 2010). Onnellisuustutkimuksen politiikkaimplikaatioita ja ehdotuksia onnellisuustutkimuksen sovelluskohteille esitellään tämän tutkielman viimeisessä luvussa 4.

Diener ja Suh (1997) määrittelevät kolme yhteiskuntatieteellistä lähestymistapaa hyvään elämään ja onnellisuuteen. Ensimmäinen näistä lähestymistavoista ottaa onnellisuuden osatekijät normatiivisten ideaalien sanelemina. Näiden ideaalien lähteitä voivat olla uskonnolliset, filosofiset tai muut järjestelmät. Toinen lähestymistavoista perustuu preferenssien tyydyttämiseen. Sen mukaan ihmiset valitsevat resurssiensa rajoittamina ne asiat, jotka tekevät heidät eniten onnellisiksi. Tämän ajattelun mukaisesti onnellisuus yhteisössä riippuu siitä, voivatko kansalaiset saada haluamansa asiat ja se jättää huomioimatta suuren osan modernin taloustieteen tuloksista. Kolmas lähestymistavoista liittyy yksilöiden kokemukseen, ja sen mukaan ihmiset kykenevät itse arvioimaan elämäänsä ja onnellisuuttaan ja näitä arvioita voidaan pitää pätevinä. (Diener ja Suh 1997.)

Poliittisten päätösten tekijät painottavat edellä esitetyistä lähestymistavoista eniten hyötynäkökulmaa, mutta Dienerin ja Suhin mukaan vain siihen perustuva näkemys onnellisuudesta on riittämätön. Taloudellinen kehitys ei takaa muita onnellisuudelle

tärkeitä tekijöitä. Toisaalta ihmisten tekemät valinnat eivät välttämättä tee heitä onnellisiksi ja hyödyn arviointi tehtyjen valintojen perusteella nojaa vahvasti preferenssien rationaalisuuden ja transitiivisuuden oletuksiin, jotka eivät empirian perusteella aina päde. Hyvän yhteiskunnan analyysi markkinatekijöiden perusteella myös vähentää onnellisuudelle oleellisten elementtien kuten rakkauden, itsensä kehittämisen ja elämän tarkoituksellisuuden merkitystä. Näistä syistä tutkijat ovat identifioineet uusia lähestymistapoja elämänlaadun ja onnellisuuden mittaamiseen ja yksi näistä uusista lähestymistavoista on onnellisuustutkimus. (Diener ja Suh 1997.)

1.2 Onnellisuuden mittaaminen

1700- ja 1800-luvuilla vallitsi ajattelutapa, jonka mukaan parhaat yhteiskunnat ovat niitä, joissa on eniten onnellisuutta ja vähiten kärsimystä, ja tämä ajattelutapa ohjasi yhteiskuntien kehitystä aiempaa humanimpaan suuntaan. 1900-luvun alusta lähtien filosofinen skeptisismi puolestaan kyseenalaisti, voidaanko muiden todellisista tuntemuksista tietää ja tätä suuntausta vahvistivat psykologiassa behavioristit, joiden mielestä motiiveja ja tunteita ei voitu tutkia, vaan ainoastaan käytöstä. 1900-luvun loppua kohden psykologian valtavirran näkemys tunteiden ja motiivien objektiivisesta ja luotettavasta mittaamisesta kuitenkin muuttui, ja psykologian piirissä ryhdyttiin muun muassa tutkimaan onnellisuutta kyselytutkimuksin. Kyselytutkimusten luotettavuus ja oikeellisuus on todistettu esimerkiksi tutkimalla korrelaatioita itseraportoidun ja ystävien antamien onnellisuusarvioiden välillä, tai toisaalta kyselytutkimusvastausten ja neuropsykologisten aivotutkimusten välillä. (Blanchflower ja Oswald 2004.)

Myös esimerkiksi Clark ja Oswald (2002) keskustelevat, onko onnellisuutta mahdollista mitata survey-tutkimusten kysymyksillä, sillä eri vastaajat saattavat tulkita saman kysymyksen eri tavoin. Taloustieteen onnellisuustutkimukset kuitenkin poikkeuksetta (esimerkiksi Easterlin 2001, Veenhoven 1991, Hagerty ja Veenhoven 2003) toteavat kyselytutkimusten tuottavan validia dataa vastaajien onnellisuudesta. Easterlin (2001) ottaa kantaa kyselytutkimusten reliabiliteettiin ja validiteettiin, vastausten oikeellisuuteen sekä mahdollisiin virheisiin aineistossa. Hänen mukaansa kyselytutkimusten subjektiiviset indikaattorit heijastavat riittävän tarkasti vastaajien todellista onnellisuutta. Vertailtaessa eri vastaajien onnellisuutta kyselytutkimusten perusteella on syytä ottaa kantaa eri kyselytutkimusten väliseen vertailtavuuteen, sillä

kyselytutkimuksissa jokainen vastaaja määrittelee itse, mitä onnellisuus hänelle merkitsee. Easterlinin esittelemien tutkimusten perusteella onnellisuuden osatekijät ovat eri vastaajilla heidän taustoistaan riippumatta melko samanlaisia (sisältäen tärkeimpinä tekijöinä elannon hankkimisen, perhe-elämän sekä terveyden), jolloin onnellisuutta eri vastaajien välillä voidaan pitää vertailukelpoisena. Tästä voidaan päätellä, että vaikka jokainen määrittelee onnellisuuden yksilöllisesti ja itsenäisesti, ovat onnellisuuteen vaikuttavat tekijät suurimmalle osalle ihmisistä melko samanlaiset. Tämän seurauksena ei välttämättä voi verrata kahden yksilön onnellisuuden tasoja, mutta suurempien ihmisryhmien, kuten jonkin valtion kansalaisten tai yhteiskuntaluokkien, väliseen onnellisuuden tasojen vertailuun vastaukset ovat päteviä. (Easterlin 2001.)

Blanchflower ja Oswald (2004) erottelevat itseraportoiduista onnellisuusmääristä ainakin seuraavat neljä vastaukseen vaikuttavaa osatekijää: olosuhteet, pyrkimykset, vertailu muihin sekä henkilön onnellisuuden perustaso ja luonteenomaiset asenteet. Kyselytutkimusten tuloksiin vaikuttaa myös se, että haastateltujen onnellisuuteen liittyviä vastauksia voidaan manipuloida, jos ennen onnellisuuteen liittyvää kysymystä muistutetaan jostain negatiivisesta tai positiivisesta asiasta (Clark et al. 2008). Kahneman et al. (2006) esittelevät tätä keskittymisharhaksi (engl. focusing illusion, suomennos kirjoittajan) kutsuttua ilmiötä, ja heidän mukaansa survey-kysymykset, joilla onnellisuutta mitataan, voivat saada aikaan keskittymisharhan. Tällä tarkoitetaan sitä, että kysymykset saavat vastaajan pohtimaan suhteellista asemaansa materiaalsen hyvinvoinnin osalta, vaikka kyselyn tekijä haluaisi intuitiivisen, ei vertailuun perustuvan vastauksen onnellisuudesta. (Kahneman, Krueger, Schkade, Schwartz ja Stone 2006.)

Psykologiassa on tutkittu kyselytutkimusten luotettavuutta jo 1900-luvun lopulla ja tästä syystä taloustieteellinen tutkimus usein vetoaa psykologian tuloksiin:

Kyselytutkimukset onnistuvat tuottamaan mittaustuloksia todellisesta onnellisuudesta. Nämä tutkimukset ovat esimerkiksi löytäneet korrelaation onnellisuusvastausten ja vastaajan todellisen hymyilyn määrän välillä, tai toisaalta onnellisuusvastausten ja vastaajien ystävien onnellisuuskuvausten välillä. Kyselytutkimusten onnellisuusmittarit myös ennustavat esimerkiksi elinaikaa, sepelvaltimotautia, työn lopettamista, toistuvia työpöissaoloja ja työttömyyden kestoa. (Blanchflower ja Oswald 2004, Layard 2010.)

Blanchflower ja Oswald (2004) ottavat toisaalta esille, että onnellisuuden kyselytutkimuksiin perustuvissa vastauksissa ei ole mahdollista kontrolloida henkilöspezifisiä kiinteitä vaikutuksia, eli vastaajien luonteita. Koska tutkimuksen perustana kuitenkin on satunnaisesti valittu poikkileikkausdata, sitä voidaan perustellusti käyttää aikatrendien estimoimiseen. Datan sopivuus erilaisten elämän muutoksia kompensoivien rahasummien laskemiseen – esimerkiksi siten, että avioeroa kompensoi 100 000 dollarin lisätulo vuodessa – on myös varauksellista, sillä todellisuudessa avioeroja ei ole satunnaisesti asetettu tutkittaville, ja täten syy-seuraussuhteista tulee puhua varoen. Tutkijat ehdottavat, että on kiistatta arvokasta dokumentoida käyttäytymisen malleja, mutta samanaikaisesti tulee olla varovainen kausaalisuhteista. (Blanchflower ja Oswald 2004.) Voitaneen kuitenkin todeta, että viime vuosikymmeninä lisääntynyt subjektiivisen hyvinvoinnin mittaaminen avaa mielenkiintoisia mahdollisuuksia talousteorialle. Näitä aiheita ei olisi voitu aiemmin käsitellä samalla tavoin, ja esimerkkinä uuden tutkimuksen sadosta voidaan mainita lisääntynyt ymmärrys työttömyyden hyvinvointivaikutuksista (Frey ja Stutzer 2010).

Taloustieteen onnellisuustutkijat poikkeuksetta (esim. Clark ja Oswald 2002, Blanchflower ja Oswald 2007, Layard 2010) päätyvät siihen, että kyselytutkimusten tuloksena saadut onnellisuusvastaukset ovat tilastollisesti merkittäviä sekä käyttökelpoisia tilastollisen analyysin raaka-aineeksi. Nämä tutkimukset osoittavat, että onnellisuuskyselyihin vastaavien henkilöiden vastaukset ovat tarpeeksi objektiivisia kertomaan heidän todellisesta onnellisuudestaan. (Layard 2009.) Tätä taloustieteen uutta onnellisuusparadigmaa (esimerkiksi Layard 2003, Clark et al. 2008, Frey ja Stutzer 2002) seuraten voidaan todeta alan onnellisuusaineistoina käyttämien kyselytutkimuksien kuvaavan riittävän hyvin ihmisten todellista onnellisuutta.

2 RAHA JA MUUT ONNELLISUUDEN RAAKA-AINEET

2.1 Onnellisuustutkimus taloustieteen ja psykologian synteessä

Onnellisuustutkimus on luvussa 1 kuvatulla tavalla noussut viimeisen noin kymmenen vuoden aikana suosituksi ja tutkituksi taloustieteen osa-alueeksi. Taustalla on ajatus siitä, että onnellisuutta voi ja kannattaa tutkia myös taloustieteessä, ja tämä ajatus pohjautuu psykologiassa jo kauan jatkuneeseen onnellisuuden tutkimukseen ja toisaalta psykologian synteisiin taloustieteen kanssa. Esittelen luvussa 2.1 Matthew Rabinin vuonna 1998 julkaiseman laajan artikkelin pohjalta psykologian kontribuutioita taloustieteen perinteiseen ihmiskuvaan. Tutkin Rabinin esittämää synteä psykologiasta ja taloustieteestä, näkökulmana erityisesti taloustieteen ihmiskuva, hyödyn mittaaminen ja onnellisuus.

2.1.1 Referenssitason sopeutuminen ja tappiot

Perinteinen talousteoria olettaa, että jokaisella yksilöllä on stabiilit ja johdonmukaiset preferenssit ja että yksilö rationaalisesti maksimoi näiden preferenssien mukaista hyötyä. Kun vaihtoehtojen joukko ja uskomukset todennäköisyyksistä on annettu, yksilön oletetaan maksimoivan hyötyfunktion $U(x)$ odotettua arvoa. Lukuisat todisteet osoittavat, että ihmiset ovat enemmän kiinnostuneita nykyisen tilanteensa eroavuudesta jostain referenssitasosta kuin tilanteen absoluuttisista ominaisuuksista, ja täten hyötyanalyysiin pitäisi lisätä myös suhteellisen kulutuksen taso. Suhteellisuus näkyy useiden tutkimusten mukaan erityisesti hyödyn vähenemisessä. Tämä pitää erityisesti paikkansa tulotasojen preferensseissä, joiden mukaisesti tyytymättömyys rahallisesta tappiosta on selkeästi suurempi kuin tyytyväisyys samansuuruisesta voitosta. Tätä selittää myös ekonomistien tyypillisesti käyttämä konkaavi hyötyfunktio tulotason suhteen. Kuitenkin vaikuttaa sille, että tuo hyötyfunktio sellaisenaan ei riitä tavoittamaan koko tarinaa: ihmisten tyytymättömyys tappioihin viittaa siihen, että funktion kulmakerroin muuttuu jyrkästi referenssitasolla eli ihmiset kokevat jopa pienen tappion hyvin epämiellyttävänä. Siksi odotetun hyödyn tarkastelu ei voi samanaikaisesti selittää asenteita sekä pieniä että suuria kulutuksen muutoksia kohtaan, ja konkaaviin hyötyfunktioon tulee lisätä referenssitason perustuva kulmakertoimen polveikas muutospiste. (Rabin 1998.)

Jotta referenssipisteiden vaikutusta voidaan dynaamisessa hyödyn maksimointimallissa tutkia, täytyy ottaa huomioon myös ihmisten tuntemukset siitä, minkälaisia vaikutuksia heidän nykyisillä valinnoillaan on tulevaisuuden referenssipisteisiin. Maksimoidessaan pitkän aikavälin hyötyä referenssipisteiden vaikuttaessa ihmisten on määriteltävä sekä se, miten nykyiset valinnat vaikuttavat tuleviin referenssipisteisiin että se, miten he kokevat referenssipisteen muuttumisen. Ryder ja Heal (1973) mallintavat tätä valintaprosessia funktiolla

$$r_t = \alpha c_{t-1} + (1 - \alpha)r_{t-1}, \quad (1)$$

jossa r_t on referenssitaso ajanhetkellä t ja c_t on nykyisen kulutuksen taso ja $\alpha \in (0,1)$ on parametri, joka mittaa, kuinka nopeasti ihmiset sopeutuvat referenssipisteeseensä. Kun α lähenee nollaa, edellisen periodin kulutuksen vaikutus nykyiseen referenssitason vähenee. Kun α lähenee yhtä, edellisen periodin referenssitason vaikutus nykyiseen referenssitason vähenee ja edellisen periodin kulutustason vaikutus nykyiseen referenssitason puolestaan kasvaa. (Rabin 1998.)

Rationaalisten odotusten mallissa ihmiset ottavat funktion (1) huomioon maksimoidessaan pitkän ajan hyvinvointiaan. Vaikka tällainen referenssitason vaikutus tuntuu intuitiiviselta, sitä on taloustieteessä tutkittu toistaiseksi vain vähän. Rabin (1998) kuitenkin korostaa näiden suhteiden määrittämisen tärkeyttä, sillä vain ne huomioon ottamalla voidaan dynaamisiin hyödyn maksimointimalleihin sisällyttää vastenmielisyyttä tappiota kohtaan. Samoin ne huomioimalla voidaan tarkastella vähenevää muutossensitiivisyyttä, joka tarkoittaa ihmisten kokevan havaitun hyvinvoinnin marginaalisten muutosten olevan suurempia lähellä omaa referenssipistettä kuin kaukana siitä. (Rabin 1998.)

2.1.2 Vastavuoroisuus ja attribuutiot

Vaikka onnellisuuden todetaan tässä tutkielmassa olevan ainakin osittain suhteellista, on oleellista huomioida, että suhteellisuuteen liittyy olennaisesti myös sosiaalisiin suhteisiin ja vastavuoroisuuteen liittyviä elementtejä. Sosiaaliset preferenssit liittävät ihmisen ja hänen onnellisuutensa osaksi laajempaa tarkastelua, mutta ne puuttuvat lähes kokonaan taloustieteen oppikirjoista. Luvussa 2.4.1 sosiaaliset preferenssit tullaan

määrittelemään teoreettisesti hyödykkeiden allokaatioihin perustuen, vaikka psykologiset tutkimukset ovat osoittaneet, että kulutuksen taso tai muutokset siinä eivät ole ainoa sosiaalisten preferenssien määrittäjä. Sosiaaliset preferenssit muiden ihmisten kulutuksen suhteen riippuvat enemmän muiden käytöksestä, pyrkimyksistä ja aikeista, ja siksi tässä luvussa käsitellään vastavuoroisuuden ja attribuutioiden temaa preferensseissä. Sosiaaliset preferenssit sisältävät useimmiten myös vastavuoroisuuden elementtejä: Jos henkilö 2 on ollut mukava henkilöä 1 kohtaan, on henkilöllä 1 myös velvollisuus olla mukava henkilöä 2 kohtaan. (Rabin 1998.)

Yllä kuvattu vastavuoroisuus on altruismista eroava sosiaalisten preferenssien malli. Vastavuoroinen altruismi ottaa huomioon muiden käytöksen ja muokkaa preferenssejä sen mukaan, toisin kuin luvussa 2.4.1 mallinnettava yksinkertainen altruismi, joka voidaan määritellä yleisesti positiivisen arvon asettamiseksi muiden hyvinvoinnille. Vastavuoroista altruismia on tutkittu kokeellisesti kysymällä vastaajien vapaaehtoista halukkuutta osallistua julkishyödykkeen kustannuksiin. (Rabin 1998.) Dawes ja Thaler (1988) esittävät useiden kokeiden yhteenvetona, että julkishyödykkeen tarjontatilanteissa, joissa yksilön itsekkäästi valitsema osallistuminen on lähellä nollaa prosenttia, osallistumisaste vaihtelee 40 prosentista 60 prosenttiin sosiaalisesti optimaalisesta tasosta. Tulokset näistä kokeista viittaavat siihen, että julkishyödykkeiden tarjoamiseen osallistumiseen ei vaikuta pelkästään yksinkertainen altruismi, vaan esimerkiksi uskomukset siitä, millä summilla muut ovat osallistuneet, vaikuttavat omaan päätökseen. (Dawis ja Thaler 1988.)

Toisaalta vaikuttaa myös siltä, että päätöstä edeltävä kommunikointi selkeästi lisää yhteistyön valitsemista valintatilanteissa (Sally 1995). Vastavuoroisuuden motiivit eivät vaikuta pelkästään yhteistyöstä kieltäytymiseen silloin, kun toinen ei tee yhteistyötä, vaan myös halukkuuteen uhrata omaa hyötyä rangaistakseen epäreiluja toisia pelaajia. Esimerkkinä tästä on kuluttaja, joka ei osta haluamaansa hyödykettä monopolilta kokiessaan hinnan epäreiluksi ja joka kärsii itse tästä teostaan jäämällä ilman kyseistä hyödykettä. Vastavuoroinen altruismi motivoi ihmisiä myös erottelemaan muista pelaajista ne, jotka tekevät ystävällisen teon vapaasta valinnastaan sekä ne, joiden on pakko tehdä sama teko. Nämä käyttäytymisen mallit osoittavat, että muiden ihmisten motiivien tulkitseminen riippuu siitä, mitä epäilemme heidän uskovan omien tekojensa seurauksista. (Rabin 1998.)

2.1.3 Hyödyn maksimointi valintatilanteiden mallina

Kaikkea taloudellista käytöstä ei ole oikeutettua mallintaa taloustieteen perinteisellä tavalla, jonka mukaan agentti maksimoi pysyvää, koherenttia hyötyfunktiota (Rabin 1998). Tämän objektivistisen näkemyksen, jossa havaittuja valintoja pidetään preferenssien ilmaisuna, sijasta muun muassa Frey ja Stutzer (2002) ehdottavat subjektiivisen hyödyn lisäämistä hyödyn arviointiin. Subjektiivinen hyöty saadaan taloustieteen onnellisuustutkimuksen mukaan näkyville kyselytutkimuksilla, ja se on käsitteenä huomattavasti monipuolisempi ja osuvampi kuin perinteinen taloustieteen hyöty, joka koostuu hyödykkeistä, palveluista ja vapaa-ajasta. Subjektiivisen hyödyn käsite pitää sisällään nämä osa-alueet, muttei suhtaudu niihin tavoitteina, vaan keinoina tulla onnellisemmaksi. Subjektiivinen hyöty ilmaisee ihmisten onnellisuutta perinteisiä hyötyfunktioita suuremmin, ja sen avulla voidaan eksplisiittisesti testata talousteorian perusoletuksia ja -väittämiä. (Frey ja Stutzer 2002.)

Perinteisen hyötyfunktio-lähestymistavan ongelmana on myös se, että ihmiset usein arvioivat väärin päätöstensä seurausten todennäköisyydet, sekä erityisesti näiden seurausten vaikutukset heidän onnellisuuteensa. Myös tulevaisuuden hyödyn arviointi menneen, koetun hyödyn perusteella saattaa olla vaikeaa ennustaa oikein. Jos ennustettu hyöty ja realisoitunut hyöty eroavat toisistaan systemaattisesti, Rabinin mielestä taloustieteen valintamalleja ja preferenssien muodostusta on tarkistettava. (Rabin 1998.)

Miksi ihmiset sitten arvioivat väärin hyötyään? Yksi selitys liittyy luvussa 2.1.1 esitettyyn adaptaatioon eli sopeutumiseen. Valintatilanteissa ihmiset aliarvioivat muutoksiin sopeutumisen nopeutta, sillä on vaikeaa ennustaa miten oma referenssipiste muuttuu tulevaisuudessa. Tämä liittyy myös oleellisesti onnellisuuden vaihteluihin tulotason muuttuessa, sillä koetun hyödyn tärkein tekijä ei vaikuta olevan kulutuksen absoluuttinen taso vaan kulutuksen tason erotus referenssitasosta. Koska ihmisten on vaikeaa ennustaa ja ottaa huomioon uuteen kulutustasoon sopeutumista, he systemaattisesti aliarvioivat kertoimen α funktiossa (1). (Rabin 1998.) Onnellisuuden suhteellisuuteen ja vertailuun pureudutaan tämän tutkielman luvussa 3.

Kuitenkin nykytilanteen huonontumisen vaikutusta onnellisuuteen ihmiset usein arvioivat liian suurilla kertoimilla, mikä pätee myös päätöstilanteissa, joissa päätöksillä on merkittäviä pitkän aikavälin seuraamuksia. Herrnstein ja Prelec (1991) saavat tulokseksi, että ihmiset valitsevat usein vaihtoehdon, joka tuottaa suoraan nykyhetkellä suurimman hyödyn jättäen huomiotta valinnan vaikutukset tulevien valintojen hyötyihin. Heidän mukaansa ihmiset vaikuttavat tuntevan omat globaalit hyötyfunktionsa, mutteivät maksimoi pitkän ajan preferenssejään, vaan antavat lyhyen ajan hyödyille suhteellisesti liian suuren painoarvon. (Herrnstein ja Prelec 1991.)

2.2 Onnellisuuden osatekijät

Onnellisuus voidaan jakaa osatekijöihin, joista onnellisuus kyselytutkimusten mukaan koostuu. Kysyttäessä näiden tutkimusten vastaajilta hyvän elämän osatekijöistä ovat vastaukset olleet huomattavan samankaltaisia keskenään (Layard 2003). Jos hyvän elämän ja onnellisuuden osatekijät ovat samanlaiset eri kulttuureissa ja jos on olemassa eri kulttuureille yhteinen perusjoukko tunteita, voidaan Dienerin ja Tovinin (2007) mukaan verrata onnellisuutta eri yhteiskuntien välillä. Luku 2.2.1 esittelee onnellisuuteen vaikuttavia tekijöitä sekä tuloksia siitä, ketkä yhteiskunnissa keskimäärin ovat onnellisimpia. Luku 2.2.2 puolestaan käsittelee työttömyyden vaikutuksia onnellisuuteen.

2.2.1 Onnen rakennuspalikat

Ihmisen elämän voidaan ajatella muodostuvan yhdistelmästä toimintoja sekä hänen vapaudestaan valita näiden toimintojen välillä, eli hänen pystyvyydestään (engl. capability, suomennos kirjoittajan) (Stiglitz et al. 2009). Näitä ulottuvuuksia voidaan kuvata myös filosofian käsitteillä negatiivinen ja positiivinen vapaus, joista negatiivinen vapaus on vapautta jostakin ja positiivinen vapaus on vapautta johonkin. Täten negatiivinen vapaus tarkoittaa esteiden ja kieltojen puuttumista, kun taas positiivinen vapaus tarkoittaa mahdollisuutta kontrolloida omaa elämää ja toteuttaa omia tavoitteita. (Stanford Encyclopedia of Philosophy.) Taloustieteen nobelisti Amartya Sen on nimennyt positiivisen vapauden pystyvyyksiksi, joten siksi tässäkin tutkielmassa käytän ainetta käsitellessäni tätä termiä (Stiglitz et al. 2009).

Osa ihmisen elämän toiminnoista on melko perustavanlaatuisia, kuten riittävä ravinto, kun taas osa on monimutkaisempia pystyvyyksiä, kuten esimerkiksi aktiiviseen poliittiseen osallistumiseen tarvittava luku- ja kirjoitustaito. Tämä näkemys korostaa inhimillisiä päämääriä, ja kunnioittaa yksilön kykyä tavoitella ja toteuttaa arvostamia tavoitteita, jolloin Stiglitzin et al. mukaan hylätään perinteinen taloustieteen hyötymalli, jossa yksilöt maksimoivat omaa etuaan piittaamatta ihmissuhteista ja emootioista. Tässä ajattelutavassa korostuu komplementaarisuus erilaisten pystyvyyksien välillä, jolloin onnellisuuden osa-alueet täydentävät toisiaan. (Stiglitz et al. 2009.)

Vaikka onnellisuuden osatekijöitä voidaan luokitella monella tavalla, ovat useimmat alan tutkijat yhtä mieltä siitä, että onnellisuuteen vaikuttaa useita persoonallisuus- ja demografisia tekijöitä, mikro- ja makrotaloudellisia tekijöitä sekä talouden ja yhteiskunnan institutionaalisia tekijöitä (Frey ja Stutzer 2000). Stiglitz et al. (2009) määrittelevät onnellisuuden sisältävän seuraavat ulottuvuudet:

- Aineellinen elintaso (tulot, kulutus ja varallisuus)
- Terveys
- Koulutus
- Henkilökohtaiset toiminnot, mukaan lukien työ
- Poliittinen sananvalta sekä hallinto
- Sosiaaliset yhteydet ja suhteet
- Ympäristö (nykyiset ja tulevat ympäristöolosuhteet)
- Turvattomuus taloudellisena ja fyysisenä epävarmuuden kokemuksena.

Stiglitz et al. (2009) esittävät, että nämä ulottuvuudet vaikuttavat ihmisten onnellisuuteen, mutta moni niistä ei esiinny perinteisissä tulomittareissa. Taloustieteen onnellisuutta käsittelevässä nykytutkimuksessa vallitsee konsensus, että päätöksentekijöiden kannattaisi huomioida muita, hyvinvointia laajemmin kartoitettavia mittareita kuin bruttokansantuote (Hall, Barrington-Leigh ja Helliwell 2010). Taloustieteen onnellisuustutkimus on relevanttia sekä lainsäädännössä, jossa yhteiskunnan pelisäännöt luodaan, että politiikan päätöksenteossa, jossa näitä lakeja noudattaen allokoidaan yhteiskunnan resursseja ja painotuskohteita. Nykyisessä poliittisen päätöksenteon prosessissa onnellisuuslähestymistapa mahdollistaa yksilöiden preferenssien ja hyvinvoinnin ilmaisemisen uudella tavalla. (Frey ja Stutzer 2010.)

Tämä lähestymistapa perustuu ymmärrykseen onnellisuuden osatekijöistä. Tulot ovat onnellisuuskyselyissä vain yksi tutkittava osa-alue, mutta mielestäni poliittisten päätösten – esimerkiksi tulonjaon, verotuksen ja erilaisten yhteiskunnallisten tukien – yhteydessä tulot ovat yksi mielenkiintoisimmista tutkimusalueista. Siksi luvussa 2.3 käsitellenkin erityisesti onnellisuuden ja rahan suhdetta. Kyselytutkimusten tuloksiin perustuvissa onnellisuusfunktioissa ei-taloudelliset muuttujat kuitenkin saavat tuloihin verrattuna paljon suuremmat kertoimet. Onnellisuuskyselyissä vastaajilta kysytään joukko kysymyksiä heidän onnellisuuteensa vaikuttavista tekijöistä, joista tulot ovat vain yksi onnellisuuden osatekijä (esim. Stevenson ja Wolfers 2008). Onnellisempia ovat Blanchflowerin (2008) mukaan seuraavat ryhmät:

- Naiset
- Naimisissa olevat
- Korkeasti koulutetut
- Aktiivisesti uskonnolliseen elämään osallistuvat
- Terveet
- Hyvätuloiset
- Nuoret ja vanhat (onnellisuus on U- kirjaimen muotoinen, kun vaaka-akselilla on ikä)
- Itsensä työllistävät yrittäjät
- Ihmiset, joilla on matala verenpaine
- Seksuaalisesti aktiiviset
- Ne, joilla on yksi partneri
- Ne, joilla ei ole lapsia¹

¹ Easterlinin (2005) mukaan 70 % ihmisistä haluaa yhden tai useampia lapsia. Tämä herättää pohtimaan, miksi ihmiset haluavat lapsia, vaikka lapsilla on negatiivinen vaikutus heidän onnellisuuteensa. Becchetti et al. (2009) ehdottavat neljää mahdollista selitystä siihen, miksi lasten hankkiminen vähentää onnellisuutta:

1. Rahallinen vaikutus. Lasten kuuluminen perheeseen vähentää muiden perheenjäsenten käytössä olevan rahan määrää.
2. Saattaa olla, että lasten hankkimisella on positiivinen vaikutus lapsen syntyessä, mutta tämä positiivinen vaikutus häviää pian. Lasten kasvattaminen on rankkaa, mutta yksilöt haluavat silti lapsia, sillä he odottavat arvostavansa jälkikasvuun vanhetessaan.
3. Yksilöt haluavat jättää geeninsä elämään oman sukupolvensa jälkeen. He myös haluavat saada tukea ollessaan itse iäkkäämpiä. Lasten ollessa pieniä vanhempien elämä saattaa olla rankkaa.
4. Päätös hankkia lapsia syntyy monivaihteisesta motivaatiosta, johon vaikuttavat esimerkiksi vastavuoroisuus, strateginen altruismi ja sitoutuminen.

Vähemmän onnellisia ryhmiä Blanchflowerin (2008) mukaan taas ovat seuraavat:

- Vastaeronneet
- Iältään 40-50 -vuotiaat
- Työttömät
- Maahanmuuttajat ja vähemmistöt
- Ihmiset, joiden terveydentila on huono
- Ihmiset, jotka käyttävät paljon aikaa työmatkaansa
- Ihmiset, joilla on korkea verenpaine
- Vähän koulutetut
- Köyhät
- Ihmiset, joilla on lapsia

Blanchflowerin (2008) tulokset siitä, mitkä ryhmät ovat onnellisimpia, perustuvat enimmäkseen länsimaista kerättyyn onnellisuusdataan, sillä suurin osa onnellisuustutkimuksen kyselytutkimuksista on toteutettu länsimaissa. Täten on syytä pitää tässäkin tutkielmassa esitettyjä taloustieteen onnellisuustuloksia kuvauksena juuri länsimaisesta onnellisuuskäsityksestä ja suhtautua varauksellisesti sen kattavuuteen vähemmän tutkituille kehittyville maille.

Jotta onnellisuuden eri osa-alueiden painoarvoja voitaisiin numeerisesti estimoida, Clark ja Oswald laskevat vuoden 2002 tutkimuksessaan, minkälaisia vaikutuksia elämän eri muutoksilla on ihmisen onnellisuuteen. He esittävät muun muassa, että naimisiinmeno tekee ihmisen yhtä paljon onnellisemmaksi vuosittain kuin 70 000 punnan (noin 79069 euroa; helmikuu 2011) vuosittainen lisätulo. Avioerolla, leskeksi jäämisellä ja lapsien läsnäololla kotitaloudessa on negatiivinen vaikutus onnellisuuteen; hyvällä terveydellä on puolestaan suuri positiivinen vaikutus. (Clark ja Oswald 2002.) On jonkin verran todisteita siitä, että maisteritasoa korkeampi koulutus vähentää onnellisuutta. Tämän selitykseksi on ehdotettu, että koulutus nostaa elintasoa koskevia toiveita, joita ei ole helppo täyttää (Caporale, Georgellis, Tsitsianis ja Yin 2009).

Clarkin ja Oswaldin (2002) edellä laskemat rahasummat ovat suuntaa-antavia, eikä niitä tule pitää absoluuttisena esityksenä ihmisten preferensseistä. Edellä mainitut kompensoivat summat kuvaavat keskimääräisen ihmisen arvostusta eri tapahtumille. On myös huomioitava, ettei vastaajien heterogeenisyyttä voida välttämättä tavoittaa kyselytutkimuksissa: Mitattaessa esimerkiksi avioliiton vaikutusta on huomioitava, ettei naimisissa oloa ole satunnaisesti generoitu vastaajille, vaan saattaa olla myös niin että onnellisemmat ihmiset menevät todennäköisemmin naimisiin. Tämä kaksisuuntainen kausaalisuus sekä onnellisuuden eri osatekijöiden simultaaninen vaikutus on huomioitava erityisesti osatekijöiden numeerisessa estimoinnissa, mutta myös laajemmin taloustieteen onnellisuustuloksissa. Tuloksiin onkin suhtauduttava suuntaa-antavina. (Clark ja Oswald 2002.)

2.2.2 Työttömyys

Onnellisuustutkimuksen eräs merkittävistä tuloksista liittyy työttömyyteen, sillä työttömäksi joutuminen aiheuttaa huomattavan paljon pelkkää tulonmenetystä suuremman vähenemisen onnellisuudessa (Clark ja Oswald 2002). Uuden klassisen makrotalousteorian mukaan työttömyys on vapaaehtoista, jolloin työttömänä olevat valitsevat olla tekemättä työtä vallitsevalla palkkatasolla. Ihmisten haluama palkka on korkeampi kuin vallitseva palkkataso siksi, että työttömyystuet ovat liian korkeat. Onnellisuustaloustiede tarjoaa kontribuutioita myös työttömyyden yksilöllisiin ja sosiaalisiin kustannuksiin. (Frey ja Stutzer 2010.)

Inflaation kasvaminen – samoin kuin työttömyysasteen kasvaminen – liittyy aggregaationnellisuuden vähenemiseen (Clark ja Oswald 2002). Talouspolitiikassa tehdään päätöksiä sekä inflaatiosta että työttömyydestä, ja tämän takia niiden vaikutukset onnellisuuteen on oleellista tuntea. Freyn ja Stutzerin (2002) analyysin perusteella työttömyysasteen yhden prosentin nousun kompensoimiseksi inflaation tulisi laskea 1,7 prosentilla, jotta aggregaationnellisuus pysyisi muuttumattomana.

Työttömyys vähentää työttömäksi joutuvien onnellisuutta, ja tämä onnellisuuden vähenemisen määrä on useiden tutkimusten mukaan suurempi kuin minkään muun yksittäisen elämänmuutoksen (esimerkiksi Clark ja Oswald 1994, Frey ja Stutzer 2002 ja Frey ja Stutzer 2010). Clark ja Oswald (2002) estimoivat työttömyyttä kompensoivan

summan olevan noin 15000 punttaa (noin 17538 euroa, helmikuu 2011) kuukaudessa, Winkelmann ja Winkelmann (1998) estimoivat työttömäksi joutuvan tarvitsevan seitsenkertaisen kasvun tuloissa, jotta onnellisuus pysyisi samalla tasolla kuin ennen työttömyyttä. Molemmat estimaatit indikoivat, että työttömyys aiheuttaa psyykkisiä kustannuksia, jotka ovat yksilölle paljon suuremmat kuin työttömyydestä johtuva tulonmenetys (Frey ja Stutzer 2010). On myös jonkin verran tuloksia siitä, että työttömyys vähentää onnellisuutta enemmän miehillä kuin naisilla², samoin korkeammin koulutettujen onnellisuus vähenee työttömyydestä johtuen enemmän kuin vähemmän koulutettujen. Myös työelämän keskivaiheilla tapahtuva työttömyys aiheuttaa suuremman onnellisuuden vähenemisen, kuin työttömyys työuran alussa tai lopussa. (Frey ja Stutzer 2002.)

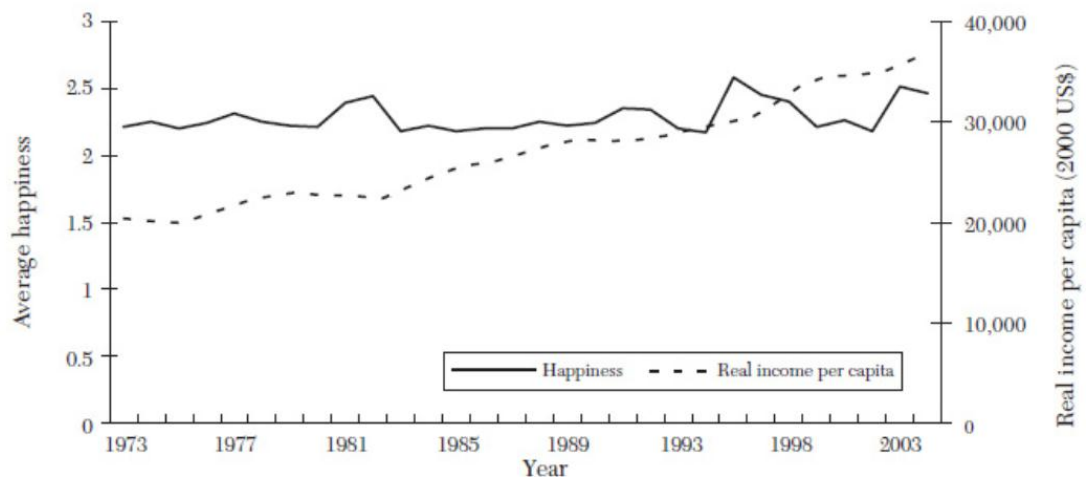
Työttömien lisäksi kasvava työttömyys yhteiskunnassa vähentää myös työllisten onnellisuutta, sillä aggregaationnellisuus laskee, kun työttömyys yhteiskunnassa lisääntyy (Clark ja Oswald 2002). Mahdollisia syitä tähän ovat työttömyyden vaikutus rikollisuuteen ja julkisen sektorin kuluihin, sekä toisaalta työhön jäävien työmääriin ja palkkoihin. Näiden lisäksi kasvanut aggregaattityöttömyys lisää työllisten negatiivisia talousodotuksia, sekä esimerkiksi pelkoa joutua itse työttömäksi: Jos työttömyys omassa lähipiirissä tai yhteiskunnassa lisääntyy, ihminen saattaa kokea myös todennäköisyyden omaan työttömyyteen kasvavan. Sosiaalisten kustannusten lisäksi työttömyyden aiheuttamia psyykkisiä kustannuksia on onnellisuustaloustieteessä identifioitu useita. Niihin kuuluvat niin itsetunnon huononeminen, huonontunut henkinen ja fyysinen terveys, lisääntynyt masentuneisuus ja itsemurhariski, kuin myös työttömyyden aiheuttama leima. (Frey ja Stutzer 2002.) Kun suurin osa työttömyyden onnellisuusvaikutuksesta johtuukin työttömyyden psykologisista kustannuksista eikä

² On useita mahdollisia syitä siihen, miksi työttömyys vähentää onnellisuutta enemmän miehillä kuin naisilla, ja tässä on käyty lyhyesti läpi niistä muutamia. Naiset tekevät kotitöitä keskimäärin 17 tuntia viikossa, miehet 13 tuntia (Arbor 2008) joten saattaa olla että naisilla on työttömänä enemmän mielekästä ajanvietettä kuin miehillä. Hill ja Corcoran (1979) kirjoittavat, että miehet ovat useimmiten pääasiallisia perheensä elättäjiä, joten heidän työttömyytensä ei vaikuta ainoastaan heidän omaan onnellisuuteensa, vaan koko perheen onnellisuuteen. Ottamatta kantaa, kuinka laajamittaista tämä ajattelu on vuonna 2011, voitaneen olettaa, että osalle työttömistä tämä saattaa olla realistinen ajatusmalli. Virmasalo (2002) on samoilla linjoilla Arborin kanssa, sillä Virmasalon mukaan suhde kotityöhön – ja erityisesti sen aiheuttama naisten legitiimi syö olla pois työvoimasta – on merkittävä tekijä työttöminä olleiden miesten ja naisten välisten kokemuksellisten erojen tarkastelussa ja miehillä on näiden tutkimusten mukaan useimmiten perinteisistä rooliodotuksista johtuen hankaluuksia omaksua ”koti-isän” rooli työttömyyden kohdatessa.

madaltuneesta tulosta, on mielestäni valtioiden työttömyyspolitiikan haasteena pohtia laaja-alaisia keinoja näiden psykologisten kustannusten laskemiseen.

2.3 Raha ja onnellisuus

Keskeinen taloustieteen onnellisuustutkimuksen havainto kehittyneissä maissa on monien tutkijoiden havaitsema epäjohdonmukaisuus ihmisten kokeman onnellisuuden ja tulomittareiden ennustaman onnellisuuden välillä (Graham 2005). Richard Easterlin oli ensimmäisiä onnellisuustaloustieteen tutkijoita, ja hän esitteli vuonna 1974 julkaistussa artikkelissaan nykyään Easterlinin paradoksiksi kutsutun tuloksensa: Valtion sisällä rikkaammat ihmiset ovat onnellisempia todennäköisemmin kuin köyhät, mutta vaikka tulot (mittarina BKT) ovat kasvaneet ajan kuluessa, keskimääräinen onnellisuus ei ole kasvanut. Easterlinin mukaan ihmiset saavat hyötyä suhteellisesta tulosta eikä absoluuttisesta: onnellisuus on suhteellista. (Easterlin 1974.) Kuvasta 1 nähdään Easterlinin paradoksin idea. Vuosina 1973–2004 reaalitulot asukasta kohden Yhdysvalloissa (katkoviiva) ovat kasvaneet, mutta keskimääräinen ihmisten kokema onnellisuus on pysynyt melko vakioisella tasolla (Clark et al. 2008). Sama tulos on pätevästi osoitettu myös muissa kehittyneissä maissa (Boarini et al. 2006).

Kuva 1. Onnellisuus ja reaalitulot per capita Yhdysvalloissa vuosina 1973-2004. Lähde: Clark et al. 2008.

Easterlinin tutkimuksen jälkeen muun muassa Hagerty ja Veenhoven (2003), Oswald (2005) sekä Clark ja Oswald (2002) ovat saaneet samanlaisia tuloksia yhdistäessään tulokset maan keskimääräisestä onnellisuudesta sekä bruttokansantuotteesta: BKT:n

kasvaessa keskimääräinen onnellisuus maassa ei lisääny. Lisääntynyt keskimääräinen tulo liittyy lisääntyneeseen onnellisuuteen köyhissä maissa, mutta rikkaissa maissa tätä yhteyttä ei löydetä (Hagerty ja Veenhoven 2003).

Nykytutkimus onnellisuudesta osoittaa, että suhteellinen tulo selittää elämään tyytyväisyyttä huomattavasti paremmin kuin absoluuttinen tulo, ja että absoluuttisella tulolla ei ole ehkä ollenkaan merkitystä koetulle onnellisuudelle (Stevenson ja Wolfers 2008). Talouspolitiikan tavoitteena on taloudellinen kasvu, eli juuri absoluuttisen tulon kasvattaminen, ja Stevenson ja Wolfers (2008) kysyvätkin, tulisiko tätä muuttaa jos absoluuttisen tulon kasvu ei teekään ihmisiä onnellisemmiksi.

Koska henkilökohtaisen tulon erot selittävät vain vähän onnellisuuden vaihtelusta yksilöiden välillä, Boarini et al. (2006) ehdottavat kahta selitystä havaittuun heikkoon yhteyteen tulojen ja onnellisuuden välille:

1. Yksilöt sopeutuvat korkeampiin tuloihin. Kun yksilön perustarpeet on tyydytetty, hänen odotuksensa kulutustasosta nousevat tulotason noustessa. Koska nämä odotukset tulevat yhä vaikeammiksi täyttää tulotason noustessa, yksilö saattaa turhautua.
2. Sosiaalinen vertailu ihmisten välillä. Useat tutkijat kirjoittavat, että onnellisuuteen vaikuttaa oman tilanteen vertaaminen vertailuryhmään. Tulokset viittaavat sosiaalisen vertailun olevan yleisempää korkeilla tulotasoilla sekä henkilöillä, joilla on pienempi palkka kuin heidän vertailuryhmällään.

Luvussa 2.1 argumentoitiin, että perinteinen hyötyfunktio, joka sisältää kulutetut hyödykkeet, palvelut ja vapaa-ajan, ei ole kattava mittaamaan ihmisten kokemaa onnellisuutta, ja sen laajennukseksi ehdotetaan siksi subjektiivisen hyödyn mittaristoa. Korkeammat tulot kiistatta lisäävät mahdollisuuksia saavuttaa enemmän materiaalisia hyödykkeitä ja palveluja. Kuitenkin esimerkiksi Lane (2000) esittää, että henkilön tulotason noustessa tietyn toimeentulorajan yläpuolelle, lisätulo ei enää tee häntä onnellisemmaksi, vaan ennemminkin hänen onnellisuuttaan lisäävät ystävät ja hyvä perhe-elämä. Frey ja Stutzer (2002) toteavat, että tuo taso olisi 10 000 dollaria vuodessa, eli noin 833 dollaria (noin 568 euroa; syyskuu 2009) kuukaudessa. Clark et

al. (2008) puolestaan argumentoivat, että kehittyneille maille talouskasvu itsessään ei ole kovin tärkeää ja sen ei siten tulisi olla ensisijainen tavoite talouspolitiikassa.

Se, ajatellaanko ihmisten saavan enemmän hyötyä – eli onnellisuutta – muiden kuluttaessa vähemmän suhteessa itseen, on oleellista siksi, että poliittiset päätökset vaikuttavat veroilla ja kulupolitiikalla yhteiskunnan eri ryhmien kulutukseen. Erityisesti, jos ihmisen kokema onnellisuus riippuu oman kulutuksen määrästä suhteessa muiden kulutuksen määrään, on silloin yhden ihmisen kulutuksen kasvulla negatiivinen ulkoisvaikutus muihin ihmisiin, koska se vähentää muiden suhteellista kulutusta. Tässä tapauksessa kulutusta vähentävät verot ovat sikäli toivottavia, että ne toimivat negatiivisten ulkoisvaikutusten sisäistämiseksi. (Luttmer 2004.) Oman kulutuksen määrä suhteessa vertailuryhmään sekä siihen liittyvät poliittiset päätökset liittyvät läheisesti tuloerojen ja tulonjaon kysymyksiin, ja tästä syystä luku 2.4 käsittelee tulonjaon ja onnellisuuden yhteyttä teorian ja empirian avulla.

Onnellisuustutkimuksen tuloksia rahan ja onnellisuuden suhteesta sekä onnellisuuteen vaikuttavista muista tekijöistä tutkivat myös Biswas-Diener, Vittersø ja Diener (2010) vertaillen Yhdysvaltojen ja Tanskan onnellisuuden jakaumaa. Pohjoismaat ovat sosiaaliselta rakenteeltaan monelta osin muista maista poikkeavia ja ne erottuvat tulotasoltaan ja onnellisuudeltaan muista maista. Onnellisuustutkimusten mukaan Pohjoismaat ovat onnellisimpia maita vuodesta toiseen, minkä lisäksi Pohjoismaat ovat varakkaita, suhteellisen epäuskonnollisia, sosiaalisesti tasa-arvoisia verrattuna muihin maihin ja niissä on korkeimmat kestävän ympäristön indeksit sekä hyvin kehittyneet sosiaalisen hyvinvoinnin järjestelmät ja paljon Nobel-voittajia suhteessa väestön lukumäärään. Biswas-Diener et al. (2010) ehdottavat näitä tekijöitä joko yksin tai yhdessä selittäjiksi rikkaiden maiden onnellisuuseroihin ja he tutkivat niiden vaikutuksia rikkaiden valtioiden välisiin onnellisuuseroihin. He vertailevat erityisesti Yhdysvaltojen ja Tanskan tilannetta, sillä Yhdysvallat eroaa selkeästi monilta yhteiskunnallisilta piirteiltään Pohjoismaista, vaikka alueiden onnellisuusarvot ovat suunnilleen samanlaisia ja Tanska puolestaan on Pohjoismaa, joka sijoittuu maailmanlaajuisissa onnellisuusvertailuissa toistuvasti kolmen kärkimaan joukkoon. Biswas-Diener et al. (2010) saavat tuloksekseen, että Tanskan sijoittuminen korkealle niin sosiaalisissa kuin taloudellisissakin mittaristoissa selittää maan onnellisuutta. Erityisesti pienet tuloerot, vähäinen köyhyys ja yhteiskunnan suuret

hyvinvointikustannukset ovat tutkimuksen mukaan tärkeässä roolissa Tanskan erityisessä onnellisuusasemassa muihin maihin nähden. Tanskan tuloepätasa-arvo on huomattavasti Yhdysvaltoja pienempi ja maiden välinen suuri onnellisuusero selittyykin tutkimuksen mukaan osaksi köyhien yhdysvaltalaisvastaajien onnettomuudella. (Biswas-Diener et al. 2010). Seuraavassa luvussa käsitellään erityisesti tulojaon ja tuloerojen vaikutusta onnellisuuteen sekä taustoitetaan tasa-arvopreferenssejä sosiaalisten preferenssien psykologialla.

2.4 Tulonjako ja onnellisuus

Luvussa 2.3 esiteltiin tulon ja onnellisuuden linkkiä, ja tässä luvussa lisätään onnellisuuden selittäjiin tulojaon vaikutus. Luvussa 2.4.1 kuvaillaan tulojaon preferenssien taustaksi sosiaalisten preferenssien psykologiaa, luvussa 2.4.2 käydään läpi tulojaon ja onnellisuuden yhteyden tutkimusta, ja luvuissa 2.4.3 ja 2.4.4 esitetään tuloksia laajasta eurooppalaisesta ja yhdysvaltalaisesta aineistosta. Luku 2.4.5 puolestaan ottaa kantaa epätasa-arvoon ja sosiaaliseen liikkuvuuteen.

2.4.1 Sosiaalisten preferenssien ja reilujen allokaatioiden psykologiaa

Rabin (1998) esittää, että pelkkä ihmisten kiinnostus omasta edustaan ei ole riittävä kuvaus motiiveista markkinoiden ja kuluttajien toimintaa selitettäessä. Oman edun tavoittelun käsitettä on tutkittu esimerkiksi työntekijöiden käytöksessä, jossa tasa-arvolla, reiludella, statuksen tavoittelulla ja muilla oman edun tavoittelusta poikkeavilla tekijöillä on merkittävä vaikutus lopputulokseen (Rabin 1998).

Sosiaalisen motivaation muodoista on taloustieteessä tutkittu lähinnä altruismia, jonka voidaan määritellä tässä yhteydessä olevan positiivisen arvon asettamista muiden hyvinvoinnille. Matemaattisesti tällöin henkilön 1 käytöstä voidaan mallintaa siten, että hän maksimoi preferenssejään muodossa

$$U_1(x) = (1 - r) \cdot \pi_1(x) + r \cdot \pi_2(x), \quad (2)$$

jossa $\pi_1(x)$ on henkilön 1 materiaallinen hyvinvointi lopputuloksesta x ja $\pi_2(x)$ on henkilön 2 materiaallinen hyvinvointi. Jos r :n oletetaan olevan pieni, ihmisten oletetaan

olevan enimmäkseen kiinnostuneita omasta hyvinvoinnistaan, ja olettamalla $r > 0$ voidaan tutkia milloin ja miten muiden huomioonottaminen vaikuttaa käytökseen ja hyvinvointiin. (Rabin 1998.)

Altruismin lisäksi on muitakin tärkeitä sosiaalisten preferenssien muotoja, ja yksi esimerkki näistä on resurssien jakaminen ja oikeudenmukaisuus. Näiden oikeudenmukaisten allokatioiden tarkoitukseen yllä olevaa funktiota (2) voidaan muokata muotoon

$$U_1 = (1 - r) \cdot \pi_1 + r \cdot W_1(\pi_1, \pi_2), \quad (3)$$

jossa W_1 on henkilön 1 näkemys sopivasta allokatiosta, π_1 on henkilön oma lopputulos ja $0 \leq r \leq 1$ mittaa painoarvoa, jonka henkilö asettaa omalle lopputulokselleen suhteessa oikeudenmukaiseen allokatioon. Jotta funktion (3) avulla voidaan ymmärtää reilouden ja oikeudenmukaisuuden implikaatioita käytökselle, on tunnettava sekä funktion W_1 luonne että kertoimen r taso. Sosiaalisten preferenssien mallintamisessa on myös huomioitava, että ihmiset vaikuttavat implisiittisesti arvioivan oikeudenmukaisia allokatioita suhteessa muutoksiin alkuvarannoissa, eikä niinkään absoluuttisiin tasoihin, mikä vaikuttaa kokeellisten tutkimusten tuloksiin. (Rabin 1998.)

2.4.2 Tuloepätasa-arvo ja onnellisuus

Alesina, Di Tella ja MacCulloch (2004) tutkivat yhteiskunnan epätasa-arvon vaikutusta yksilöiden onnellisuuteen ja kysyvät erityisesti, vaikuttaako epätasa-arvo ihmisten hyötyyn negatiivisesti ja jos vaikuttaa, miten. Tässä yhteydessä termi ”epätasa-arvo” liittyy nimenomaan tulonjakoon ja tuloeroihin, eikä esimerkiksi demokraattisten vaikutusmahdollisuuksien, koulutusmahdollisuuksien tai muiden yhteiskunnallisten mahdollisuuksien tasa-arvoiseen jakautumiseen eri väestöryhmille. Tuloepätasa-arvoa mitataan tässä aineistossa Gini-kertoimen avulla. (Alesina et al. 2004.)

Jos muut onnellisuuteen vaikuttavat tekijät otetaan annettuina, ihmiset ovat kyselytutkimusten mukaan onnettomampia epätasa-arvon ollessa suurempaa, eli tuloepätasa-arvon vaikutus kaikkien onnellisuuteen on negatiivinen. Epätasa-arvon vaikutuksen suuruus eri väestöryhmillä on kuitenkin hyvin erilaista, sillä Euroopassa

vähätuloisemmat ja poliittisesti vasemmalla olevat ovat muihin ryhmiin verrattuna vähemmän onnellisia tuloepätasa-arvon ollessa suurempaa, kun taas Yhdysvalloissa hyvätuloiset ovat muita ryhmiä enemmän huolissaan epätasa-arvosta. Alesinan et al. (2004) mukaan nämä tulokset ovat johdonmukaisia usein toistuvan – ei välttämättä paikkansa pitävän – ajatusmallin kanssa, jonka mukaisesti yhdysvaltalaiset todennäköisemmin kuin eurooppalaiset elävät yhteiskunnassa, jossa sosiaaliryhmästä toiseen on mahdollista ja todennäköistä liikkua. (Alesina et al. 2004.)

Tuloepätasa-arvon ja sen onnellisuusvaikutusten tutkiminen perustuu hyvinvointivaltioiden toimintaan, jossa julkiset sektorit keräävät ja uudelleen jakavat tuloja käyttäen sekä suoraa että epäsuoraa tapoja, ja tätä uudelleenjakoa tehdään Euroopassa laajemmin kuin Yhdysvalloissa. Euroopassa hyvinvointivaltio myös pitää kansalaisistaan laajemmin huolta kuin Yhdysvalloissa: Vuonna 2000 julkisen sektorin kulutuksen osuus Yhdysvaltojen bruttokansantuotteesta oli 30 prosenttia, kun Manner-Euroopassa se oli 45 prosenttia. Samana vuonna tulonsiirtojen määrä Yhdysvalloissa oli 11 % bruttokansantuotteesta ja esimerkiksi Saksassa, Ruotsissa ja muissa pohjoisen Euroopan maissa yli 20 % BKT:stä. Jos julkinen sektori jakaa tuloja uudelleen näin laajassa määrin, voidaan päätellä suuren osan kansasta tukevan epätasa-arvoa vähentäviä poliittisia ohjelmia. (Alesina et al. 2004.)

Lähtökohtaisesti voidaan ajatella köyhien olevan tulojen uudelleenjaon puolella, sillä he ovat tulojen uudelleenjaon nettohyötyjiä. Tätä vaikutusta kuitenkin vähentää mahdollisuus siitä, että nykyiset köyhät ovat potentiaalisesti tulevaisuudessa rikkaita, jolloin he eivät ehkä halua tulojen uudelleenjaon olevan laajamittaista. Saman logiikan mukaisesti rikkaiden tulisi vastustaa tulojen uudelleenjakoa, mutta pelätessään tulewansa tulevaisuudessa köyhiksi he voivat pitää tulojen uudelleenjakoa vakuutuksena mahdolliseen tulevaan köyhtymiseen. Tämän päättelyn mukaisesti sosiaalisen liikkuvuuden tulisi vaikuttaa siihen, millaisia eri ryhmien preferenssit tulojen uudelleenjaosta ovat. (Alesina et al. 2004.)

Toisaalta oman edun tavoittelun motiivin lisäksi myös epätasa-arvoa sinänsä voidaan pitää sosiaalisesti epätoivottuna. Tällöin myös tuloja uudelleenjakavien poliitikoiden nettohäviäjät voivat olla näiden politiikkalinjausten puolella, jos he pitävät köyhyyttä ja epätasa-arvoa sosiaalisesti haitallisina. Tulojen uudelleenjaon kannattamisen tarkkoja

syitä tuntemattakin voidaan päätellä, että epätasa-arvoa pidetään sosiaalisesti haitallisena, sillä laajoja tuloja uudelleenjakavia järjestelmiä on useissa länsimaissa toiminnassa. (Alesina et al. 2004.)

2.4.3 Epätasa-arvon ja onnellisuuden tuloksia

Käyttäen yhteensä yli satatuhatta vastaajaa kattavaa tutkimusta Alesina et al. (2004) saavat pääasialliseksi tuloksekseen seuraavan:

1. Sekä eurooppalaiset että yhdysvaltalaiset vastaajat ovat vähemmän onnellisia epätasa-arvon ollessa suurta. Tämä vaikutus voidaan estimoida tarkemmin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa.
2. Epätasa-arvo vaikuttaa onnellisuutta vähentävästi eri lailla eri ideologisille ryhmille ja eri tuloaluokille. Euroopassa erityisesti itsensä vasemmistolaisiksi määrittelevät sekä köyhät ovat onnettomampia tuloerojen ollessa suuret; Yhdysvalloissa puolestaan tilanne on päinvastainen ja rikkaiden onnellisuus vähenee tuloerojen kasvaessa.

Alesina et al. (2004) selittävät näiden tulosten johtuvan erilaisista sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksien arvioinneista. Yhdysvalloissa sekä rikkaat että köyhät kokevat sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuudet paljon suuremmiksi kuin eurooppalaiset. Tämä ei tutkimusten valossa vastaa todellista tilannetta (Alesina et al. 2001), mutta epätasa-arvoa ja sen vaikutusta onnellisuuteen tutkittaessa nimenomaan ihmisten uskomukset sosiaalisesta liikkuvuudesta ovat merkittäviä.

Alesina et al. (2004) ehdottavat kahta mahdollista syytä siihen, miksi epätasa-arvo vaikuttaa onnellisuuteen. Näistä mahdollisista selityksistä ensimmäinen on, että ihmiset pitävät tasa-arvosta. Toisen selityksen mukaan taas ihmiset pitävät tuloepätasa-arvoa indikaattorina tulevasta tuloistaan, eli täten rikas voi pitää suuria tuloeroja hyvänä asiana, jos hän tulkitsee ne ennusteena rikkaana pysymisestä myös tulevaisuudessa. Tähän näkemykseen puolestaan vaikuttaa suuresti arvio oman yhteiskunnan sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuuksista.

Kun verrataan epätasa-arvon vaikutusta onnellisuuteen eri sosiaalisen liikkuvuuden yhteiskunnissa sekä eri tuloluokissa ja eri ideologisilla ryhmillä, saadaan tutkittua näiden mahdollisten selitysten paikkansapitävyyttä. Edellä mainituista hypoteeseista ensimmäinen, jonka mukaan ihmiset pitävät tasa-arvosta, ennustaa epätasa-arvon negatiivisen vaikutuksen onnellisuuteen olevan voimakkaampi rikkailla ihmisillä, sillä tasa-arvo saattaa olla luksushyödyke. Näin voidaan päätellä siitä, että köyhemmissä kehittyvissä maissa tuloepätasa-arvo on keskimäärin suurempi. Jos sosiaalista liikkuvuutta pidetään yleisenä, saattaa olla, että tasa-arvoa arvostetaan vähemmän. Jos oletetaan, että sosiaalinen liikkuvuus Euroopassa on Amerikkaa vähäisempää, eurooppalaisten rikkaiden pitäisi sietää epätasa-arvoa vähemmän, sillä heidän riskinsä muuttua köyhäksi on pienempi kuin sosiaalisen liikkuvuuden Yhdysvalloissa. Toisaalta hypoteesi, jonka mukaan epätasa-arvo on ennuste tulevasta tuloista, ennustaa vaikutuksen olevan melko olematon köyhille sosiaalisen liikkuvuuden Yhdysvalloissa, sillä heille epätasa-arvo on merkki olosuhteiden väliaikaisuudesta. Samaa päättelyä jatkaen rikkaiden amerikkalaisten onnellisuus vähenee epätasa-arvon kasvaessa, sillä tämä viittaa mahdolliseen köyhempään tulevaisuuteen. Molempien hypoteesien mukaisesti poliittisesti vasemmistolaiset ovat taipuvaisempia kärsimään epätasa-arvosta, sillä heillä saattaa olla vahvempi preferenssi tasa-arvon suhteen. (Alesina et al. 2004.)

2.4.4 Onnellisuus ja epätasa-arvo Yhdysvalloissa ja Euroopassa

1980-luvun alusta 1990-luvun puoleen väliin epätasa-arvo lisääntyi erityisesti Yhdysvalloissa voimakkaasti. Tuloksena Alesinan et al. (2004) tutkimuksesta on, että tulot, koulutus ja naimisissa olo lisäävät onnellisuutta; työttömyys ja epätasa-arvo puolestaan vähentävät sitä. Tämän lisäksi työttömäksi joutuminen vähentää onnellisuutta enemmän poliittisesti vasemmalle luokiteltavilla ihmisillä. Yrittäjyys lisää onnellisuutta vain poliittisesti oikeistolaisiksi luokiteltavilla, samoin oikeistolaiset saavat enemmän onnellisuutta heidän tulojensa noustessa suhteessa muihin. Samassa aineistossa epätasa-arvo vaikuttaa negatiivisesti molempien poliittisten ryhmien onnellisuuteen, mutta nämä vaikutukset eivät ole merkittäviä. Tämä negatiivinen vaikutus on poliittisesti oikealla olevilla vaikutukseltaan suurempi kuin poliittisesti vasemmalla olevilla. (Alesina et al. 2004.)

Jos edellä kuvattu yhdysvaltalainen data jaetaan poliittisten näkemysten sijasta rikkaiden (kaksi ylemmää tulokvartiilia) ja köyhien (kaksi alemmaa tulokvartiilia) luokkiin, saadaan tulokseksi, että itsensä työllistäminen nostaa onnellisuutta vain rikkailla. Kotona oleminen nostaa rikkaiden onnellisuutta, mutta vähentää köyhien onnellisuutta. Hieman yllättäen epätasa-arvo ei vaikuta köyhien onnellisuuteen, kun rikkaiden onnellisuus puolestaan merkittävästi vähenee epätasa-arvon kasvaessa. Köyhien onnellisuus vähenee työttömyysasteen noustessa, kun taas rikkaiden onnellisuuteen työttömyysasteella ei ole vaikutusta. Yhdysvaltojen tulosten yhteenvedon voidaan todeta, että epätasa-arvolla on pieni negatiivinen vaikutus onnellisuuteen ja että tämä vaikutus on voimakkaampi rikkailla, kun taas köyhien ja poliittisesti vasemmistolaisten onnellisuuteen se ei vaikuta. (Alesina et al. 2004.)

Onnellisuuden perustekijät ovat Alesinan et al. (2004) tutkimuksen mukaan samanlaisia sekä Euroopassa että Yhdysvalloissa: Molemmissa tulot, koulutus ja naimisissa olo lisäävät onnellisuutta, kun taas työttömyys ja epätasa-arvo vähentävät sitä. Eri tulo- ja poliittiset ryhmät käsittävässä aineistossa epätasa-arvolla, inflaatiolla ja työttömyysasteella on negatiivinen vaikutus onnellisuuteen. Tutkittavalla ajanjaksolla Italiassa tasa-arvo sekä onnellisuus lisääntyivät, ja Hollannissa, Iso-Britanniassa sekä Tanskassa epätasa-arvo nousi ja onnellisuus vähentyi. Toisin kuin edellä kuvatuissa yhdysvaltalaisaineistossa, eurooppalaisilla yrittäjyys lisää onnellisuutta vasemmistolaisille mutta ei vaikuta oikeistolaisten onnellisuuteen. Vasemmistolaiset kokevat aineiston perusteella selkeää vastenmielisyyttä epätasa-arvoon, kun taas oikeistolaisilla vastaava kerroin on pieni ja merkityksetön. Sekä oikeistolaisten että vasemmistolaisten onnellisuus vähenee inflaation lisääntyessä, mutta oikeistolaisille tämä vaikutus on vielä suurempi. (Alesina et al. 2004.)

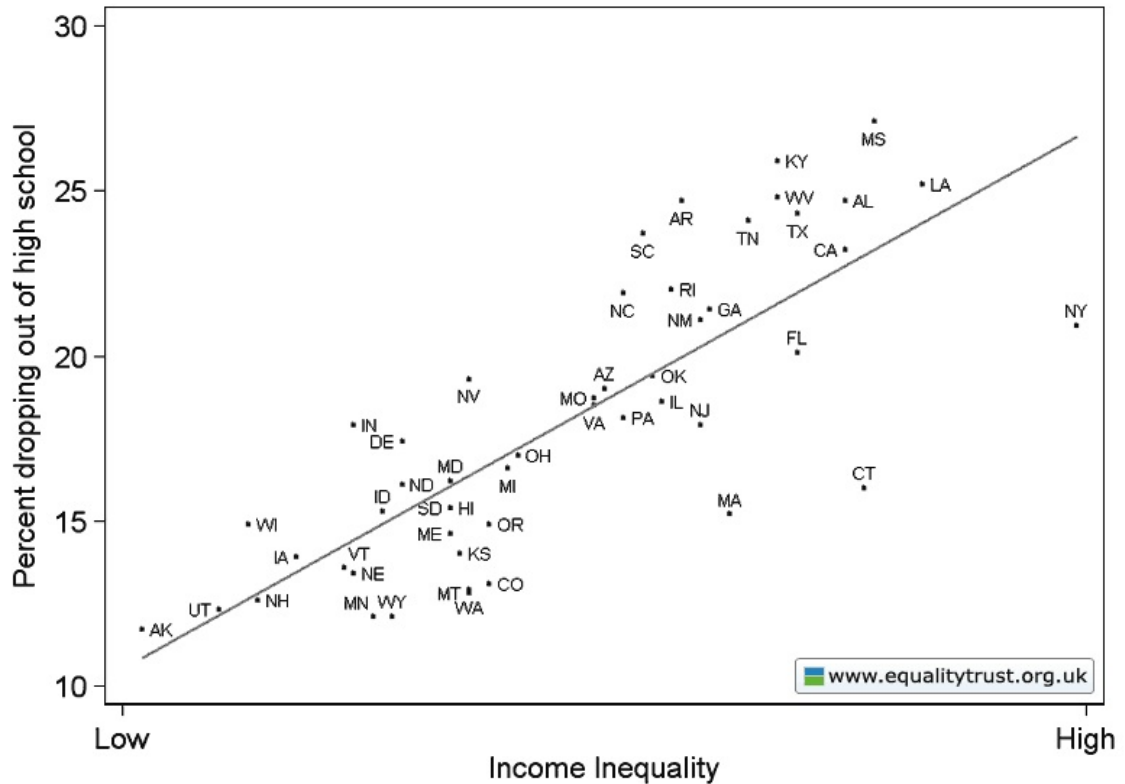
Kun eurooppalaiset jaotellaan köyhien (kaksi alemmaa tulokvartiilia) ja rikkaiden (kaksi ylemmää tulokvartiilia) luokkiin, huomataan, että Euroopan köyhien onnellisuuteen epätasa-arvo vaikuttaa voimakkaasti negatiivisesti, kun taas rikkaat vaikuttavat olevan indifferenttejä epätasa-arvolle. Siten Yhdysvaltojen ja Euroopan tulokset epätasa-arvon vaikutuksista onnellisuuteen eroavat selkeästi: Euroopassa köyhien ja vasemmistolaisten onnellisuus vähenee epätasa-arvon takia voimakkaasti, kun taas Yhdysvalloissa rikkaat ovat ainoa väestöryhmä, jolle näin käy. Tämä onnellisuuden väheneminen koko väestön tasolla on myös voimakkaampaa Euroopassa kuin

Yhdysvalloissa. Alesina et al. (2004) ehdottavat tälle kahta mahdollista selitystä. Ensimmäisen mukaan eurooppalaisten preferensseissä tasa-arvo on tärkeämpää kuin yhdysvaltalaisien preferensseissä. Thurow (1971) esittää, että tasa-arvon tuottama onnellisuus lisääntyy tulojen kasvaessa ja vaikka tämä pitää Alesinan et al. (2004) aineiston mukaan paikkansa Yhdysvalloissa, on tulos päinvastainen Euroopassa, jossa nimenomaan köyhien onnellisuus vähenee epätasa-arvon kasvaessa ja rikkaiden ei.

2.4.5 Epätasa-arvo ja sosiaalinen liikkuvuus

Toinen selitys eroon eurooppalaisen ja yhdysvaltalaisen aineiston välillä liittyy alueilla vallitseviin näkemyksiin sosiaalisesta liikkuvuudesta. Jos amerikkalaiset pitävät yhteisöään sosiaalisesti liikkuvampana kuin eurooppalaiset, heidän yksilölliseen onnellisuuteensa epätasa-arvon asteella ei ole vaikutusta. Tämän logiikan mukaisesti rikkaat amerikkalaiset pitävät mahdollisena, että he joskus voivat siirtyä tuloluokissa alaspäin ja ovat siten onnettomampia epätasa-arvon kasvaessa, ja koska köyhät eurooppalaiset eivät pidä mahdollisena nousua tuloluokissa, he ovat onnettomampia epätasa-arvon kasvaessa. (Alesina et al. 2004.)

Suurempi tuloepätasa-arvo liittyy Pickettin ja Wilkinsonin (2007) mukaan myös lasten huonompaan suoriutumiseen matemaattisissa testeissä sekä erityisesti nuorten vähempään kouluttautumiseen. Kuva 2 esittää lukiokoulutuksen keskeyttäneitä sekä epätasa-arvon määrä 50 yhdysvaltalaisessa osavaltiossa. Pickettin ja Wilkinsonin mukaan suurin vaikutus koulutussaavutuksiin on perhetaustalla, joten vähäosaiset lapset eivät menesty koulussa ja menettävät siten koulutuksen edut.

Kuva 2. Epätasa-arvo ja koulutus. Lähde: The Equality Trust 2011.

Pickettin ja Wilkinsonin vuonna 2009 julkaiseman, tuloerojen vaikutusta käsittelevän laajan tutkimuksen perusteella tuloerot lisäävät onnettomuutta yhteiskunnissa. Heidän kyseistä tutkimusta esittelevä kirjansa *The Spirit Level: Why greater equality makes societies stronger* on julkaisemisensa jälkeen herättänyt vilkasta keskustelua puolesta ja vastaan niin Suomessa (esimerkiksi Helsingin Sanomat pääkirjoitus 9.4.2011) kuin maailmallakin (esimerkiksi The Guardian 14.3.2009, BBC News 12.10.2010), sillä Pickettin ja Wilkinsonin (2009) mukaan epätasa-arvo johtaa lyhyempiin, vähemmän terveellisiin ja onnettomampiin elämiin. Heidän aineistonsa mukaan epätasa-arvo lisää teini-ikäisten raskauksia, väkivaltaisuutta, lihavuutta, vankeusrangaistuksia sekä riippuvuuksia ja huonontaa naisten asemaa, lyhentää elinikää ja vähentää patenttien määrää ja ulkomaanapua. He toteavat, että taloudellisten esteiden – kuten esimerkiksi matalien palkkojen, pienien etuuskien sekä vähäisten julkisten koulutusinvestointien – poistaminen tuottaisi tuottavampaa ja onnellisempaa inhimillisen potentiaalin käyttöä. Pickettin ja Wilkinsonin (2009) tutkimusta ovat kommentoineet kevään 2011 aikana Suomessa esimerkiksi Valtion taloudellisen tutkimuskeskuksen ylijohtaja Aki Kangasharju, jonka nostaa esiin, että ”itsemurhat, hiv-tartunnat, alkoholin kulutus ja avioerot ovat itse asiassa yleisempiä pienten tuloerojen maissa” (HS Mielipide

23.3.2011). Kangasharjun mielestä Pickett ja Wilkinson (2009) vetävät korrelaatioiden laskemisesta liian suoria johtopäätöksiä syy-seuraussuhteista ja korostaa, että tuloeroja oleellisempaa on Suomessa kiinnittää huomiota kaikkien köyhimpien pärjäämiseen. Kangasharjun näkemystä sekä Pickettin ja Wilkinsonin tutkimusta kommentoi myös Helsingin yliopiston sosiaalipsykologian emeritusprofessori Klaus Helkama, jonka mielestä tuloerot ja niihin vaikuttaminen on maan kilpailukyvyn kannalta ensiarvoisen tärkeää (HS Mielipide 25.3.2011). Helkaman mukaan tasa-arvo synnyttää luottamusta, joka on maan kilpailukyvyn perusta taloudellisen ympäristön ennustettavuuden kautta, ja toisaalta luottamuksen mahdollistama innovatiivisuus on tasa-arvoisten maiden keskeinen kilpailutekijä.

Eri tuloluokista, niiden edustajien preferensseistä ja niiden piirteistä puhuttaessa olisi mielestäni oleellista tutkia nykyistä laajemmin ihmisten uskomuksia sosiaalisesta liikkuvuudesta ja esimerkiksi siitä, pidetäänkö liikkuvuuden mahdollisuuksia tuloluokissa samanlaisina niin ylös- kuin alaskinpäin. Laddin ja Bowmanin (1998) aihetta käsittelevän aineiston perusteella yhdysvaltalaiset ovat valmiita sietämään suuriakin varallisuuseroja, kunhan heidän mielestään varallisuus johtuu tarpeeksi suurista ponnisteluista ja lahjakkuudesta. Lahjakkuudella tarkoitetaan tässä yhteydessä keskimääräistä parempaa suoriutumista yhdellä tai useammalla inhimillisen suoriutumisen osa-alueella (Gagne 1985). Edellä mainittu tulos suurien varallisuuserojen sietämisestä ei ole ristiriidassa niin kutsutun ”amerikkalaisen unelman” kanssa, sillä tämä James Truslow Adamsin vuonna 1931 lanseeraama käsite merkitsee juuri ajatusta, jonka mukaan jokaisella on mahdollisuus hyvään elämään ja tuloluokissa ylöspäin siirtymiseen, jos he ovat valmiita työskentelemään kovasti ja noudattamaan sääntöjä (Kopczuk et al. 2007). Aineiston perusteella mitä suurempi osa uskoo amerikkalaiseen unelmaan, eli siihen, että kaikille on mahdollisuuksia rikastua, sitä enemmän epätasa-arvoa siedetään. Useiden tutkimusten mukaan todelliset sosiaalisen liikkuvuuden mahdollisuudet Yhdysvalloissa ovat Eurooppaa selkeästi pienemmät, mutta tämän edellä esitetyn selityksen mukaan nimenomaan uskomukset sosiaalisesta liikkuvuudesta ovat oleellisia. Esimerkkinä tästä mainittakoon, että World Values Surveyn vastauksissa 71 % amerikkalaisista uskoi, että köyhillä on mahdollisuus päästä eroon köyhyydestä, kun eurooppalaisista näin uskoi 40 %. Pickettin ja Wilkinsonin (2009) mukaan tasa-arvoisemmissa yhteiskunnissa on enemmän sosiaalista liikkuvuutta. Kuvassa 3 nähdään muutamien maiden sosiaalisen liikkuvuuden ja

epätasa-arvon sijoituksia, ja kuvasta nähdään selkeästi Pohjoismaiden poikkeavan profiililtaan Iso-Britanniasta (kuvassa UK) sekä erityisesti Yhdysvalloista (kuvassa USA). Pickettin ja Wilkinsonin (2009) mukaan suuremmat tuloerot saattavat vaikeuttaa tasa-arvoisten mahdollisuuksien saavuttamista, sillä ne syventävät yhteiskuntaluokkajakoa. (Alesina et al. 2004, Pickett ja Wilkinson 2009.)

Kuva 3. Epätasa-arvo ja sosiaalinen liikkuvuus. Lähde: Equality trust 2011.

3 VERTAILUN MERKITYS

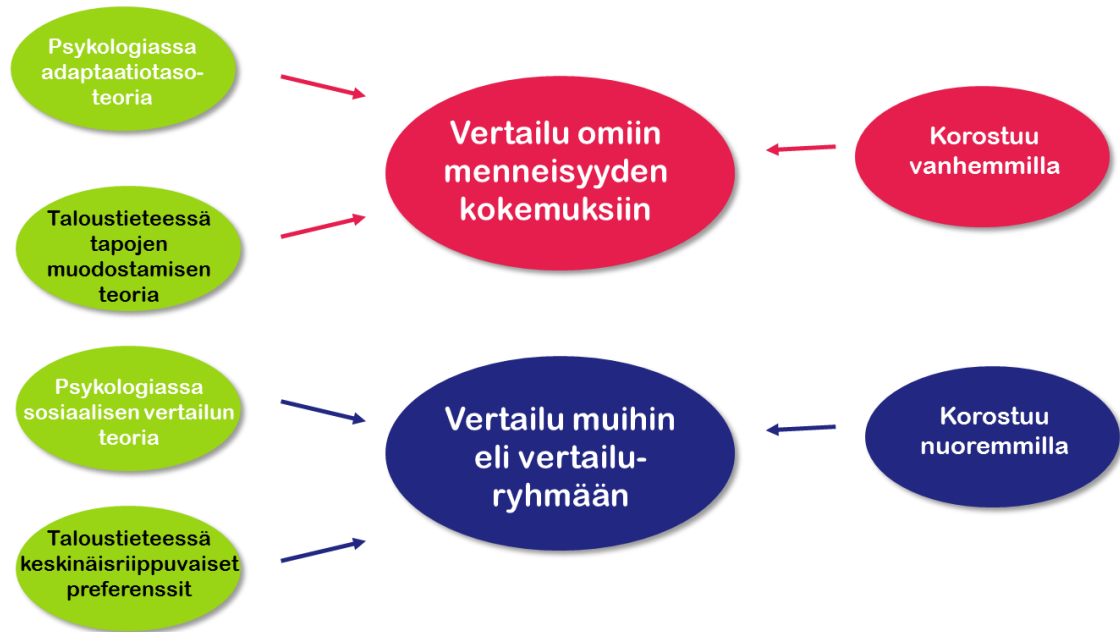
3.1 Vertailun merkitys onnellisuuteen vaikuttavana tekijänä

Luvussa 2.1.3 tarkasteltiin taloustieteen oppikirjojen perinteistä hyödyn mallintamista, jonka periaatteiden mukaan päätöksentekijä maksimoi koherenttia hyötyfunktiota, ja todettiin, että mallista saataisiin todenmukaisempi lisäämällä päätöksentekijän kokema hyöty tarkasteluun mukaan, ja että tutkimusten mukaan koetussa hyödyssä onnellisuuden vertailu muihin on oleellinen mittari (Rabin 1998). Tämän takia luku 3 käsittelee erityisesti onnellisuuden suhteellisuutta ja vertailun merkitystä onnellisuudelle.

Viime vuosina sekä psykologisessa että taloustieteellisessä kirjallisuudessa on lisääntyvässä määrin todettu, että referenssiarvot ja vertaileminen ovat tärkeitä vaikuttajia yksilön onnellisuudelle, käytökselle ja päätöksenteolle. Tätä hypoteesia siitä, että hyöty on luonteeltaan suhteellista, tukee kasvava määrä kirjallisuutta ja empiirisiä tutkimuksia. Osa näistä empiirisistä tutkimuksista kuvataan tutkielman luvussa 3.3. Tutkimuksissa on toistuvasti saatu todisteita siitä, että vertailuryhmän tulot vaikuttavat negatiivisesti onnellisuuteen silloinkin, kun otetaan huomioon absoluuttinen tulo sekä henkilökohtaiset ja demografiset ominaisuudet. Kun suhteellisen onnellisuuden tulokset viittaavat siihen, että kasvava tuloero köyhien ja rikkaiden välillä vähentää onnellisuutta sosiaalisen vertailun takia, tuloerojen lieventäminen tulee monien tutkijoiden mukaan poliittisesti tärkeämmäksi. (Caporale et al. 2009.)

Easterlin (2001) toteaa, että erityisesti nuoret vertaavat omaa statustaan suhteessa laajaan, omanikäisten vertailuryhmään. Aikuisena ihmisten päätyessä eri koulutustaustojen perusteella erilaisille sosioekonomisille poluille omat menneisyyden kokemukset tulevat tärkeämmiksi. Silloin myös vertailuryhmä tarkentuu nuorten laajaa vertailuryhmää kapeammaksi ja siihen kuuluu henkilöitä, joilla on samankaltainen sosio-ekonominen status kuin itsellä. Easterlin perustaa tuloksensa psykologian ja taloustieteen teoreettiseen kirjallisuuteen preferenssien muodostamisesta. Psykologiassa henkilön oman menneisyyden kokemusten vaikutusta ja muihin vertaamisen vaikutusta kutsutaan adaptaatiosoteoriaksi (engl. adaptation level theory, suomennos kirjoittajan) sekä sosiaalisen vertailun teoriaksi. Taloustieteessä näitä selityksiä vastaavat tapojen

muodostamisen teoria (engl. habit formation theory) ja keskinäisriippuvaliset preferenssit (engl. interdependant preferences). Nämä teoriat ja nimitykset on kuvattu alla kuvassa 4. Sekä psykologisten että taloustieteellisten selitysten mukaan ihmisten arvioinnit muodostuvat vertailuista – ensimmäisen selityksen mukaan vertailusta omiin menneisiin kokemuksiin ja toisen selityksen mukaan puolestaan vertailusta muihin. (Easterlin 2001.)

Kuva 4. Vertailun teoriat psykologiassa ja taloustieteessä. Lähde: Easterlin 2001.

Kuvassa 4 esitetyt kaksi selittäjää vertailun lähteille selittävät osaltaan sitä, miksi ihmiset keskimäärin eivät tule onnellisemmiksi tulojen kasvaessa: Aikuiselämän alussa materiaaliset pyrkimykset ovat keskimäärin melko samanlaisia koko väestössä, mutta myöhemmin elämässä pyrkimykset nousevat suhteessa tuloihin. Aikuiselämän alussa rikkaammat ovat keskimäärin onnellisempia, sillä materiaaliset pyrkimykset ovat melko samanlaisia koko väestöllä ja rikkaammilla on paremmat mahdollisuudet täyttää nämä pyrkimykset. Tulojen kasvaminen ei kuitenkaan lisää onnellisuutta pienempien tai suurempien tulojen saajille, sillä tulojen kasvaminen kasvattaa myös materiaalisia pyrkimyksiä ja tämä vaikutus vähentää tai jopa poistaa kokonaan kasvaneiden tulojen lisännen onnellisuuden. Vaikka lisääntyneet tulot tarkoittavat, että ihminen voi kuluttaa enemmän hyödykkeitä ja palveluita, lisääntyneen tulon aiheuttama positiivinen vaikutus onnellisuuteen poistuu kasvaneiden odotusten takia ajan kuluessa. (Easterlin 2001.)

Vertailun tärkeys onnellisuudelle näkyy nimenomaan sosiaalisessa vertailussa, sillä ihmiset kokevat kateutta havaitessaan suhteellista niukkuutta verratessaan tilannettaan toisiin (Miles ja Rossi 2006). Suhteellinen niukkuus – eli vertailu muihin, joilla jotakin näyttää olevan enemmän, aiheuttaa luvussa 2.1.3 käsitellyn eron objektiivisen ja subjektiivisen hyvinvoinnin käsitteiden välille. Objektiivinen hyöty käsitettynä perinteisellä taloustieteen oppikirjojen hyötyfunktioilla ei tavoita onnellisuuden koko kuvaa jättäessään suhteellisen vertailun onnellisuustarkastelun ulkopuolelle. Ben-Ze'evin (1992) mukaan ihmiset asettavat edellä mainitun pyrkimyksensä tason hieman oman tasonsa yläpuolelle ja toivovat olevansa hieman parempia kuin vertailuryhmänsä. Havaitun alemmuuden tunteet vähentävät ihmisen onnellisuutta suhteellisen vertailun takia. Näitä tunteita voidaan vähentää pienentämällä sosiaalisen vertailun tärkeyttä ja tämä puolestaan voidaan Ben-Ze'evin mukaan tehdä joko lisäämällä arvioitavien elämän osa-alueiden määrää, jolloin todennäköisyys olla jollain osa-alueella vertailuryhmää parempi kasvaa, tai tyytymällä vähempään. Ensimmäinen keino viittaa siihen, että ihmisen laajentaessa osa-alueita, joilla vertaa itseään ja suoriutumistaan muihin, hän todennäköisemmin havaitsee ylemmyyttä ainakin jollain alueella. Toinen keino puolestaan viittaa omien standardien alentamiseen, sillä henkilön tyytyessä aidosti vähempään, hänen onnellisuutensa todennäköisesti lisääntyy. (Ben-Ze'ev 1992.)

Onnellisuuden suhteellisuuden tärkeys syntyy erityisesti verotuksen ja yhteiskunnan kulupolitiikan kautta, sillä näillä keinoin vaikutetaan yhteiskunnan eri ryhmien kulutukseen. Luttmerin (2004) mukaan ihmisten arvioima tulotaso, jonka he tarvitsisivat saavuttamaan tietyn tyytyväisyyden tason, nousee sekä omien tulojen noustessa että vertailuryhmän tulojen noustessa. Vertailuryhmänä on eri tutkimuksissa käytetty samanikäisten, saman koulutustaustan omaavien ryhmää, samalla alueella eläviä tai näiden yhdistelmiä, mutta näillä eri vertailuryhmän määrittelyilläkin tulokset oman onnellisuuden ja vertailuryhmän tulojen riippuvuudesta ovat samansuuntaiset. Tämän suhteellisen vertailun vaikutuksen suuruudesta ja sen koetusta tärkeydestä riippuen voidaan kulutusta ja sen muutoksia ohjaavilla veroilla vaikuttaa kulutuksen mahdollisten negatiivisten ulkoisvaikutusten sisäistämiseksi. (Luttmer 2004.)

Luttmer (2004) tutkii, voisiko toisaalta asuinalueen varakkuus vaikuttaa henkilön määritelmään onnellisuudesta, vaikka se ei vaikuttaisikaan todelliseen koettuun onnellisuuteen. Hän saa tuloksekseen, että alueen varakkuus ei määritä ihmisen onnellisuus-käsitettä. Hänen aineistonsa perusteella vaikuttaa myös sille, että naapureiden tulot vaikuttavat negatiivisemmin niiden ihmisten onnellisuuteen, jotka ovat enemmän tekemisissä naapureiden kanssa, kuin niiden joiden tuttavat ovat naapuruston ulkopuolella. Näiden sosiaalisten preferenssien vaikutukseen onnellisuuteen liittyy sekin, että yksilön onnellisuus vähenee, jos saman koulutustason naapurin tulot ovat itseä suuremmat, kun taas eri koulutustasoisten naapurien tulot eivät vaikuta lähes lainkaan. (Luttmer 2004.) Vertailuun ja tulevien tulojen ja tilanteiden arviointiin vaikuttaa myös luvussa 2.1.1 käsitellyn sopeutumisen vaikea arviointi etukäteen, sillä ihminen arvioi tulevaa korkeampien tulojen tilannetta nykyisten mieltymystensä ja pyrkimystensä vallitessa jättäen huomiotta kasvaneiden tulojen aiheuttaman mieltymysten muutoksen. Näin onnellisuuden suhteellisuus ja muuttunut vertailupiste aiheuttavat sen, ettei ihmisen kokema onnellisuuden muutos olekaan sen kaltainen tai -suuruinen kuin hän matalampien tulojen tilanteessa odotti. (Easterlin 2001.) Hagerty ja Veenhoven (2003) kutsuvat tätä nousevien odotusten ilmiöksi, jossa jatkuvasti kasvavat tulot eivät tee ihmistä onnellisemmaksi, koska tulot olivat etukäteen odotettuja. Nousevien odotusten ilmiö selittää osaltaan Easterlinin paradoksia. (Hagerty ja Veenhoven 2003.)

3.2 Vertailun malleja

Kuten edellä luvussa 3.1 todettiin, voidaan onnellisuustutkimuksen valtavirran sanoa olevan yksimielistä siitä, että suhteellinen tulo ja kulutus ovat absoluuttisen tulon lisäksi merkittäviä onnellisuuden määrittelyssä. Tässä luvussa käsitellään Alpizarin, Carlssonin ja Johansson-Stenmanin (2005) mallin avulla ihmisten kiinnostusta sekä suhteelliseen tuloon että suhteelliseen kulutukseen. Suhteellisesta kulutuksesta ja suhteellisesta tulosta onnellisuudelle oleellisina tekijöinä ovat kirjoittaneet jo Duesenberrystä (1949, tässä Mason 2000) lähtien lukuisat kirjoittajat, mutta näiden vaikutusten mittaamista ei kysymyksen haasteellisuuden takia ole niinkään tutkittu. Talousteoria perinteisessä muodossaan olettaa, että vain absoluuttinen tulo ja kulutus ovat oleellisia. Tämän näkökulman vastakohta on Easterlinin 1974 ensimmäisenä esittämä ja monien sen jälkeen toistama näkemys, jonka mukaan vain suhteellisella tulolla on väliä. Näitä

näkemyksiä kuvastavat alla olevassa kuvassa 5 pisteet A ja B. Kuva 5 visualisoi erilaisia näkemyksiä absoluuttisen ja suhteellisen tulon tärkeydestä, ja akselin ääripäät muodostavat näkemykset, joissa joko vain suhteellinen kulutus (Easterlin) tai vain absoluuttinen kulutus (perinteinen talousteoria) on otettava huomioon. Suhteellisen ja absoluuttisen hyödyn ero on olennainen myös pitkään jatkuneessa taloustieteen väittelyssä siitä, onko köyhyysrajan oltava absoluuttinen (tietty kiinnitetty kulutuskori) niin kuin Yhdysvalloissa ja monissa kehittyvissä maissa, vai suhteellinen (osuus keskiarvo- tai mediaanitulosta) kuten monissa Euroopan maissa (Luttmer 2004).

Nykytutkimuksesta suurin osa (esimerkiksi Oswald 1997 ja Alpizar et al. 2005) asettuu kuvan 5 akselilla pisteen C tietämille, sillä sekä absoluuttinen että suhteellinen tulo nähdään tärkeäksi, mutta absoluuttisen komponentin vaikutus on melko pieni kehittyneissä maissa. Suhteellisuuden tärkeyttä voidaan tutkia kyselyillä, joissa vastaajilta kysytään hypoteettisia kysymyksiä vaihtoehdoisen tilanteiden tai lopputulemien väliltä ja joihin vastaamalla vastaajat paljastavat näkemyksiään suhteellisesta asemasta. (Alpizar et al. 2005.)

Kuva 5. Suhteellisen ja absoluuttisen tulon merkitys onnellisuudelle.

Kulutuksen suhteellisuuden vaikutus onnellisuuteen on erilaista erityyppisillä hyödykkeillä ja tässä yhteydessä käsite positionaalinen hyödyke on oleellinen. Hyödyke, joka on suhteessa muihin hyödykkeisiin positionalisempi, on sellainen, että ihmisille sen suhteellinen kulutus muihin ihmisiin verrattuna on tärkeää. Esimerkkinä tällaisista positionaalista hyödykkeistä ovat muun muassa korut, autot ja asunnot. Vähemmän positionaalisia hyödykkeitä – eli hyödykkeitä joiden kulutus suhteessa muihin ei ole niin tärkeää omalle onnellisuudelle – ovat esimerkiksi leipä, vakuuttaminen ja vapaa-aika. Jos eri hyödykkeiden positionaalisuus eroaa selkeästi, on tällä merkittäviä implikaatioita verotukselle: esimerkiksi tuloverojen optimaalinen uudelleenjaettavan osuuden määrä kasvaa, jos oletetaan että tulot ovat osittain positionaalisia ja vapaa-aika on ei-positionaalinen. Toisena esimerkkinä voidaan mainita julkishyödykkeiden tarjoaminen, sillä jos suhteellinen kulutus on tärkeää

koetulle onnellisuudelle ja jos julkishyödyke on ei-positionaalinen, tulisi kyseistä julkishyödykkeestä olla ylitarjontaa verrattuna tarjonnan määrän perinteisellä hyötykustannus analyysillä. Verotuksen optimaalisuus ja julkishyödykkeiden tarjoamisen eivät kuulu tämän pro gradu -tutkielman käsittelemien aiheiden piiriin, mutta todettakoon, että niidenkin käsittelyssä on oleellista määritellä, miten ihmiset keskimäärin kokevat onnellisuutta absoluuttisista ja suhteellisista tekijöistä. Positiivisuuden ja suhteellisen vertailun empiirisiä tuloksia käsitellään tutkielman luvussa 3.3. (Alpizar et al. 2005.)

Yllä kuvatulla tavalla sekä intuitiivisesti ihmiset saavat hyötyä myös absoluuttisesta kulutuksestaan, mutta tulojen ja kulutuksen tapauksessa myös niiden määrä suhteessa muihin on ensiarvoisen tärkeää. Layard (2003) mallintaa tätä i:n ihmisen onnellisuusfunktiolla

$$Onnellisuus_i = f(Vapaa\text{-}aika_i, Kulutus_i) + \alpha \text{ Suhteellinen asema}_i, \quad (4)$$

jossa ihminen vaihtaa vapaa-aikaa pois lisätäkseen kulutuksen määrää sen tuoman absoluuttisen hyödyn takia sekä saadakseen paremman suhteellisen aseman yhteiskunnassa ja jossa $Kulutus_i$ on klassinen hyötyfunktio positiivisen ensimmäisen derivaatan ja negatiivisen toisen derivaatan ominaisuuksineen. Koko yhteiskunnan kannalta onnellisuusfunktio puolestaan voidaan esittää muodossa

$$\sum_i Onnellisuus = \sum_i f(Vapaa\text{-}aika_i, Kulutus_i) + Vakio, \quad (5)$$

josta nähdään, että vaikka ihminen arvostaa kulutusta sen tuoman absoluuttisen hyödyn takia, on Suhteellisen aseman takia tehty ylimääräinen työ – joka yksittäisen ihmisen onnellisuusfunktiossa tuottaa onnellisuutta – yhteiskunnan kannalta haitallista, sillä yhden ihmisen nousut asema suhteessa muihin vähentää muiden Suhteellista asemaa. Tämä johtuu siitä, että Suhteellisten asemien yhteenlaskettu summa yhteiskunnassa on kiinteä ja sen takia Suhteellisen aseman tavoittelu on koko yhteiskunnan onnellisuuden kannalta nollasummapelejä. Tämän taustalla on tutkielmassa useasti toistettu suhteellisuuden käsite, sillä ihmiset ovat kiinnostuneita suhteellisesta asemastaan statuksen itsensä takia sekä siksi, että korkea sosiaalinen status tuo mukanaan useita materiaalisia ja ei-materiaalisia etuja. Statuskilpailu saa ihmiset ponnistelemaan

Suhteellisen asemansa parantamiseksi, vaikka statuskilpailu on luonteeltaan nollasummapeliä. (Layard 2003, Truys 2008.)

Layardin mukaan tämä tulisi huomioida kasvatuksessa sekä instituutioiden suunnittelussa siten, että α :n merkitystä vähennetään, ja hänen mukaansa α :a voidaan manipuloida kasvatuksella ja preferenssien tietoisella ohjaamisella. Toisaalta vaikka kyseessä on nollasummapeli, ihmisten tavoitellessa parempaa Suhteellista asemaa he kehittävät lahjakkuuksiaan ja tuottavuuttaan, mikä onnistuessaan tuottaa onnellisuutta sekä toisaalta lisää koko yhteiskunnan tuotosta. Siksi Layard suosittaa kasvatusta keskittymään hyötyfunktioon

$$Onnellisuus_i = f(Vapaa-aika_i, Kulutus_i) + \alpha Suhteellinen\ asema_i + \beta Tuotos_i, \quad (6)$$

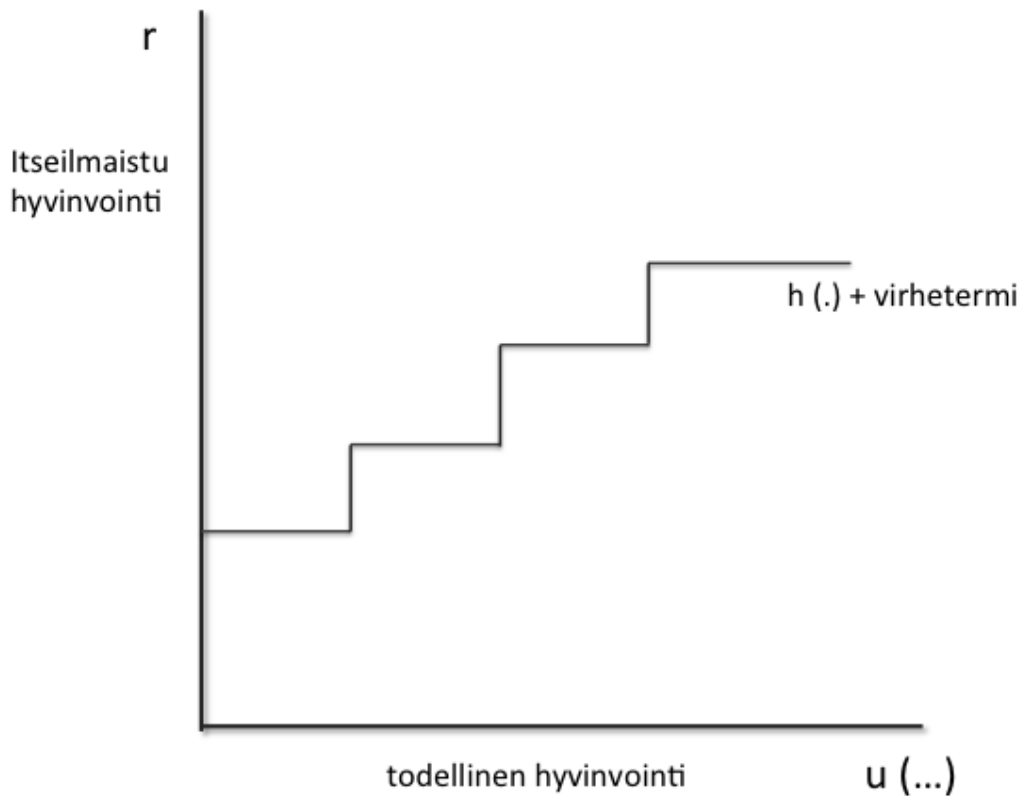
jossa α on mahdollisimman pieni ja β on mahdollisimman suuri. Layard perustelee ajatusta sillä, että olisi toivottavaa, että ihmiset nauttivat kontribuoidessaan yhteiseen tuotokseen, ja kun funktion viimeinen termi summataan koko väestölle, se kasvaa rajatta. (Layard 2003.)

Blanchflower ja Oswald (2004) puolestaan mallintavat onnellisuutta seuraavankaltaisella, hyvinvoinnin funktioksi kutsumallaan funktiolla

$$r = h(u(y, z, t)) + e, \quad (7)$$

jossa r on henkilön itseilmaisema hyvinvoinnin numeerinen ilmaisu tai taso (esimerkiksi kokonaisluku 4 asteikolla 1-7 tai vastaus ”hyvin onnellinen” ordinaaliasteikolla), $u(\dots)$ edustaa henkilön todellista onnellisuutta $h(\dots)$ on jatkuva, epädifferentioituva funktio, joka liittyy todellisen onnellisuuden ilmaistuun onnellisuuteen; y on reaalitylo, z on joukko demografisia ja henkilökohtaisia ominaisuuksia; t on aikaperiodi ja e on virhetermi. Alla olevassa kuvassa 6 funktio $h(\dots)$ kasvaa portaittain u :n kasvaessa. Malli olettaa $u(\dots)$:n olevan vain henkilön itsensä havaittavissa. Virhetermi e sisältää muiden muassa sen, etteivät ihmiset välttämättä voi kommunikoida tarkasti onnellisuutensa tasoa.

(Blanchflower ja Oswald 2004.)

Kuva 6. Todellisen ja itseilmaistun hyvinvoinnin yhteenliittävä funktio. Lähde: Blanchflower ja Oswald 2004.

Perinteiseen hyötyfunktioon voidaan lisätä suhteellisuutta kuvaavia elementtejä monilla tavoin, joista edellä esitelty Layardin (2003) esitys on yksi mallinnustapa. Useimmat tutkimukset käyttävät jompaakumpaa seuraavista tavoista:

1. Suhteellisen osuuden vertailun (ratio comparison) hyötyfunktio

$$U = v(x, r) = v(x, x/\bar{x}), \quad (8)$$

jossa x on yksilön tulojen määrä tai eri hyödykkeiden kulutuksen vektori ja \bar{x} on yhteisön keskimääräinen tulo.

2. Additiivisen vertailun (additive comparison) hyötyfunktio

$$U = v(x, r) = v(x, x - \bar{x}). \quad (9)$$

Yllä olevien suhteellisuutta kuvaavien esitystapojen sopivuudesta ei ole paljon tutkimusta, mutta Johansson-Stenman et al. (2002) vertaavat suhteellisen osuuden vertailun hyötyfunktioita

$$v = x^{1-\gamma} \left(\frac{x}{\bar{x}}\right)^\gamma \quad (10)$$

additiivisen vertailun funktioon

$$v = x - \delta \bar{x}, \quad (11)$$

ja saavat tulokseksi että vaikka funktio (12) selittää paremmin vastaajien käytöstä, on lisätutkimus välttämätöntä ennen kuin kumpaakaan esitystapaa voidaan pitää toimivampana tai vähemmän toimivana. (Johansson-Stenman et al. 2002.) Alpizar et al. (2005) kuitenkin toteavat, että ihmisten ajatus positionaalisuudesta on monimutkaisempi todellisuudessa kuin malleissa, joita yleensä käytetään. Esimerkiksi vertailuryhmän oletaminen tietynlaiseksi vaikuttaa tuloksiin, sillä ihmiset voivat olla kiinnostuneita statuksestaan vain tietyn ryhmän osana tai verrata itseään korkeamman statuksen omaaviin, tai he voivat verrata itseään koko yhteisön keskiarvoon. Alpizar et al. (2005) käyttävät näistä viimeistä sen yksinkertaisuuden vuoksi. Parametrit γ funktiossa (10) ja δ funktiossa (11) mittaavat rajapositionaalisuusastetta

$$\alpha = \frac{\left(\frac{\partial v}{\partial r}\right) \left(\frac{\partial r}{\partial x}\right)}{\frac{\partial v}{\partial x} + \left(\frac{\partial v}{\partial r}\right) \left(\frac{\partial r}{\partial x}\right)}, \quad (12)$$

eli sitä koko hyödyn muutoksen osuutta, joka tulee viimeisen käytetyn rahayksikön tuottamasta lisääntyneestä suhteellisesta kulutuksesta. Kokeellisissa tutkimuksissa ihmisten annetaan toistuvasti valita kahden hypoteettisen vaihtoehtoyhteiskunnan välillä, ja näistä tuloksista voidaan estimoida tulojen positionaalisuuden astetta. Tulojen rajapositionaalisuusaste on yhtä suuri kuin painotettu summa hyödykkeiden

rajapositionaalisuusasteita, kun niiden painokertoimina käytetään kyseiseen hyödykkeeseen käytettyjen tulojen osuutta. Tämä pitää paikkansa suhteellisen kulutuksen rakenteesta riippumatta, sekä riippumatta siitä, käytetäänkö suhteellisen osuuden vertailua vai additiivista vertailua vai niiden yhdistelmää. Tämä puolestaan viittaa siihen, että jos vain suhteellinen tulo on oleellista onnellisuudelle, niin α :n on oltava yksi (oletettaessa, ettei α voi olla suurempi kuin yksi millekään yksittäiselle hyödykkeelle). Samoin jos α ei ole yksi kaikille hyödykkeille, myös absoluuttinen tulo on merkittävä onnellisuudelle, ja jos α vaihtelee eri hyödykkeiden välillä eikä ole nolla kaikille hyödykkeille, onnellisuuteen vaikuttavat sekä absoluuttinen että suhteellinen tulo. Tätä yhteiskunnan keskiarvoon vertaamista Alpizar et al. käyttävät positionaalisuuden tuloksissaan, joita esitellään luvussa 3.3 (Alpizar et al. 2005.)

3.3 Vertailun empiriaa

Muiden muassa Mayraz, Wagner ja Schupp (2009) tutkivat empiirisesti suhteellisen tulon vaikutusta ihmisten onnellisuuteen saksalaisen tietoaaineiston (German-Socio Economic Panel) perusteella. Heidän tulostensa perusteella erityisesti miehillä tuloerot vertailuryhmään ennustivat hyvin onnellisuutta, ja molemmilla sukupuolilla vertailu oman sukupuolen edustajien tuloihin oli tärkeää. Seuraavaksi tärkein vertailuryhmä oli saman ammattiryhmän edustajat. Mayraz et al. tutkivat myös vastaajien näkemystä tulovertailujen onnellisuusvaikutuksesta sekä todellista onnellisuusvaikutusta, ja saivat tuloksekseen että nämä kaksi eivät ole korreloituneita keskenään, mutta suhteen voimakkuus vaihtelee eri ihmisillä. (Mayraz et al. 2009.)

Grolleau ja Saïd (2008) ovat puolestaan tutkineet positionaalisuutta ja vertailutilanteita, ja he ehdottavat – kuten Alpizar et al. (2005) tämän tutkielman luvussa 3.2 – että positionaalisuus vaihtelee suuresti eri hyödykkeillä ja että ihmiset tulevat positionaalisemmiksi asioille, joiden absoluuttinen taso heillä on korkea, mikä saattaa näkyä esimerkiksi tulojen korostuneessa positionaalisuudessa jo valmiiksi absoluuttisesti korkeatuloisilla. Toisaalta vaikuttaa myös siltä, että positionaalisuus ihmisillä lisääntyy, kun perustarpeet on tyydytetty ja kun absoluuttinen taso koko yhteiskunnassa kasvaa. Alpizarin et al. (2005) tavoin Grolleau ja Saïd esittävät, että positionaalisuus on tärkeämpää sosiaalisesti näkyville hyödykkeille, sillä nämä statushyödykkeet toimivat sosiaalisina statuksen ilmaisuina henkilön vertailuryhmässä.

Grolleau ja Saïdin tutkimuksen mukaan – ainakin ranskalaisille vastaajille – positionaalisinta on oman lapsen älykkyydosamäärä suhteessa muihin ja vähiten positionaalista oli sähkökatkoksen kesto. Ihmiset vaikuttavat olevan positionaalisempia valitessaan lapsilleen kuin itselleen, oli kyse sitten edellä mainitusta älykkyydosamäärästä tai koulutustasosta. Hyödykkeet ovat myös positionaalisempia kuin haitakkeet, sillä hyödykkeisiin verrattuna ihmiset välittävät enemmän haitakkeiden absoluuttisesta kuin suhteellisesta määrästä, ja julkishaitakkeet (esimerkiksi kansallinen lukutaidottomuusaste, ilmansaasteet ja kansallinen lihavuusaste) ovat vähemmän positionaalisia kuin yksityiset haitakkeet (esimerkiksi viikkotyötuntimäärä, sairauspäivien määrä ja työmatkan pituus). Ihmiset ovat siten vähemmän kiinnostuneita ilmansaasteiden positionaalisuudesta kuin yksityisen terveyden positionaalisuudesta. (Grolleau ja Saïd 2008.)

Edellä esitellyt tulokset ovat ranskalaisilta vastaajilta ja on huomioitava, että tulokset vaihtelevat maittain. Ferrer-i-Carbonell (2005) on tutkinut laajaa saksalaisaineistoa, jonka tuloksena voidaan sanoa, että vertailuvaikutus on epäsymmetrinen, sillä köyhempien yksilöiden onnellisuuteen vaikuttaa negatiivisesti oman tulon mataluus suhteessa vertailuryhmään, kun taas rikkaammat eivät tule onnellisemmaksi keskiarvoa suuremmista tuloista. Yleisesti ottaen voidaan kuitenkin todeta, että kilpailu ja pyrkimykset parempiin suhteellisiin asemiin voivat selittää, miksi ihmiset joskus käyttäytyvät sosiaalisesti epätoivottavasti esimerkiksi tekemällä pidempiä työpäiviä, tuhlaamalla rahaa tai velkaantumalla. Tämän päättelyn mukaisesti esimerkiksi juuri työtuntien vähentäminen yhteiskunnassa ei välttämättä toteudu, vaikka se lisääntyneen vapaa-ajan kautta toisi lisää onnellisuutta, sillä ihmiset pyrkivät parantamaan nimenomaan suhteellista asemaansa tekemällä sosiaalista optimia enemmän työtunteja. Suomalaisista poliitikoista Osmo Soininvaara (2007) on esittänyt, että lisääntynyt tuottavuus hyödynnettäisiin vähentämällä työtunteja. Tämän muutoksen toteuttaminen kuitenkin edellä esitetyn perusteella törmäisi vangin ongelmaan, sillä yksittäinen ihminen valitsee kuitenkin sosiaalista optimia enemmän työtunteja suhteellisen asemansa parantamiseksi, eikä yhteiskunnassa siten vähennetä työtuntien määrää. Kuitenkin voidaan sanoa, että eri hyödykkeiden eri positionaalisuuden asteet tuottavat arvokasta tietoa poliittisille päätöksille ja niistä saadaan parempi ymmärrys siitä, miksi ihmiset saattavat vastustaa Pareto-parannuspolitiikoita vaikka vastustaminen olisi heille

itsekin kustannuksellista, jos politiikat huonontavat heidän suhteellista asemaansa. (Grolleau ja Saïd 2008.)

Tutkiessaan Costa Rican yliopistossa opiskelija-aineistolla tulojen ja eri hyödykkeiden positionaalisuutta Alpizar et al. (2005) saavat tuloksekseen, että tulojen positionaalisuusaste vaihtelee 0,25:n ja 0,5:n välillä, ja positionaalisuusasteen keskiarvo on 0,45. Täten keskimääräiselle ihmiselle pienen tulojen kasvun tuottamasta hyödyn lisääntymisestä 45 prosenttia johtuu lisääntyneestä suhteellisesta tulosta. Vastaavasti jos vain suhteellinen tulo olisi oleellista, tulisi asteen olla sata prosenttia, ja vain absoluuttisen tulon merkitessä nolla prosenttia. Saman aineiston perusteella autojen ja asumisen positionaalisuusaste on 0,5:n ja 0,75:n välillä, kun taas vakuutusten ja loma-ajan positionaalisuusaste on alle 0,25. Näissä tuloksissa – kuten muissakin kyselytutkimuksissa – on olemassa mahdollisuus, että ihmiset vastaavat kyselyyn enemmän sen perusteella, millainen he haluaisivat olla kuin millaisia he oikeasti ovat, sillä he haluavat kyselyyn vastatessaan säilyttää tietyn omakuvan esimerkiksi ihmisenä, joka ei ole lainkaan kiinnostunut muiden tuloista. (Alpizar et al. 2005.)

Luku 3.4 käsittelee erilaisten vertailuryhmien suhteellista merkitystä ihmisten onnellisuudelle, ja siinä esitellään Mayrazin et al. (2009) tutkimus saksalaisaineistosta. Kyseisen tutkimuksen perusteella miehille suhteellinen tulo vaikuttaa merkittävästi onnellisuuteen, mutta naisille ei. Alpizarin et al. (2005) costaricalaisaineistossa puolestaan naiset olivat miehiä enemmän kiinnostuneita suhteellisesta tulosta ja kulutuksesta. Tämä tulos on ristiriidassa evolutionääristen argumenttien sekä länsimaisten tulosten kanssa. Yksi mahdollinen selitys tähän on havaittu reiluus, jonka mukaan vertaaminen toisiin korostuu ihmisillä, jotka kokevat olevansa epäreilusti kohdeltuja tai diskriminoituja. Costa Rica yhteiskuntana on perinteisesti miesvaltainen, ja monet naiset kokevat työmarkkinoilla diskriminointia. Kirjoittajat ehdottavat tulokselle selitykseksi myös, että naiset saattavat olla sosiaalisesti orientoituneempia, jolloin elämässä tärkeinä pidettäviin asioihin saattaa liittyä enemmän vertailun ja suhteellisuuden elementtejä.

3.4 Vertailuryhmän valitseminen

Ben-Ze'evin (1992) mukaan ihmiset vertaavat itseään ja ovat kateellisia itsensä kaltaisille ihmisille. Hän esittelee jo Aristoteleen esittämää ajatusta vertailuryhmästä, jonka mukaan ihmiset ovat kateellisia niille, jotka ovat heitä lähellä ajallisesti, paikallisesti, iällisesti tai maineeltaan. Ihmisten vertailuryhmä koostuu henkilöistä, jotka ovat lähellä heitä, ja ollessaan kateellisia muille he vertaavat itseään hieman itsensä yläpuolella oleviin henkilöihin. (Ben-Ze'ev 1992.)

Kun halutaan tutkia ihmisten onnellisuuden ja suhteellisten tulojen välistä suhdetta on tutkittaessa tehtävä oletuksia siitä, mitä ihmiset todella pitävät vertailuryhmänään. Potentiaalisia ehdokkaita vertailuryhmäksi voidaan löytää useita: Henkilön ystävät, henkilön työtoverit, henkilön kanssa samassa ammatissa toimivat, henkilön naapurit, henkilön ikäiset ihmiset ja niin edelleen. Valittaessa joku näistä vaihtoehdoista mahdolliseksi vertailuryhmäksi, on määritettävä se, millä laajuudella ryhmää tarkastellaan. Jos esimerkiksi ihmisten oletetaan vertaavan tulojaan naapureihin, täytyy määritellä joukko, jota naapurit-termillä tarkoitetaan. Tämän joukon laajuus voi olla esimerkiksi saman taloyhtiön asukkaat, samalla kadulla asuvat, samalla alueella asuvat tai toisaalta samassa kaupungissa tai samassa maakunnassa asuvat. Mayraz et al. (2009) kysyivät tutkimuksessaan vastaajilta, miten heidän tulonsa vertautuvat eri vertailuryhmiin ja miten tärkeinä vastaajat pitivät kyseisiä ryhmiä. Alla kuvassa 7 on esitetty kyseisen tutkimuksen kysymyksenasettelu. (Mayraz et al. 2009)

Pohdi tulojasi verrattuna muihin ryhmiin.

Vastaa annetulla asteikolla, jossa 1 tarkoittaa täysin merkityksetön ja 7 tarkoittaa äärimmäisen tärkeä.

Kuinka tärkeää sinulle on se, miten tulosi vertautuvat:

	Täysin merkityksetön				Äärimmäisen tärkeä		
	1	2	3	4	5	6	7
Naapureidesi tuloihin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ystäviesi tuloihin	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
•							
•							
•							

Kuinka korkeat tulosi ovat suhteessa seuraaviin ryhmiin:

	Paljon matalammat	Hieman matalammat	Suunnilleen samanlaiset	Hieman korkeammat	Paljon korkeammat
Naapureidesi tuloihin	☐	☐	☐	☐	☐
Ystäviesi tuloihin	☐	☐	☐	☐	☐
•					
•					
•					

Kuva 7. Mayrazin et al. (2009) tutkimuksen kysymys tulovertailusta ja vertailuryhmästä. Lähde: Mayraz et al. 2009.

Mayrazin et al. (2009) tutkimuksen tulos on, että onnellisuuden ja tulovertailujen tärkeyden välillä on selkeä negatiivinen riippuvuus, eli henkilöt, joille tulojen vertaaminen on hyvin tärkeää, ovat keskimäärin vähemmän onnellisia. Miehillä suhteellinen tulo ennusti tilastollisesti merkitsevästi onnellisuutta, kun taas naisille ei. Miehillä erityisesti saman ammatin ja saman työpaikan henkilöiden tulojen kanssa vertaaminen oli oleellista, samoin kuin muiden miesten tulojen kanssa yleensä. Ystävien ja samanikäisten ihmisten tulot olivat miesten onnellisuudelle vähemmän oleellisia, ja naapureiden tulot lähes merkityksettömiä. Naisten tuloksista ei voida tämän tutkimuksen mukaan päätellä paljon, sillä merkitykset olivat niin pieniä, etteivät ne ole tilastollisesti merkitseviä viiden prosentin tasolla. Heidän vastauksistaan nähdään myös, että muiden tuloihin vertailun vaikutus on riippumaton siitä, onko oma tulo vertailuryhmää korkeampi vai matalampi. (Mayraz et al. 2009.)

Mayraz et al. (2009) ehdottavat mahdolliseksi selitykseksi tuloksille sitä, että tulovertailun vaikutus onnellisuuteen indikoi henkilön mahdollisuutta ostaa luvussa 3.2 mainittuja positionaalisia hyödykkeitä. Tämä johtuisi siitä, että positionaalisten hyödykkeiden hinta määräytyy välittömän sosiaalisen ympäristön ulkopuolella (sillä niiden määrä on rajoitettu, ja koska määrä on rajoitettu, hinnat sopeutuvat siten, että positionaalisia hyödykkeitä voivat ostaa vain ne, joilla on suhteessa muihin tarpeeksi korkeat tulot). Toinen mahdollinen selitys tuloksille voi olla, että ammatilliset vertailut ovat tärkeitä erikseen, sillä saattaa olla niin että ammatillinen menestys on itsessään haluttavaa. (Mayraz et al. 2009.)

Edellä luvussa 3.3 kuvatulla tavalla ihmisten vertailun aiheuttamat statuskilpailut saattavat johtaa epäoptimaalisiin lopputulemiin, jos ne syrjäyttävät statukseen vaikuttamattomia mutta onnellisuuteen vaikuttavia aktiviteetteja. Hyötyfunktiossa tilannetta voidaan kuvata niin, että henkilön i lisääntyneet tulot vähentävät hyötyä kaikille niille, joiden vertailuryhmään henkilö i kuuluu, ja toisaalta – mallista riippuen – korkeammat tulot saavutetaan vapaa-ajan vähentämisen kustannuksella. On kuitenkin empiirisesti haasteellista identifioida vertailuryhmiä, erityisesti kun ihmiset muuttavat usein elämänsä aikana ja asuvat tiiviisti asutuilla alueilla. Suurin osa onnellisuustutkimuksista olettaa jonkin ryhmän vertailuryhmäksi, eikä Mayrazin et al. (2009) tavoin kysy vastaajilta heidän todellista vertailuryhmäänsä. Knightin et al. (2007) tutkimuksessa kiinalaisvastaajista 68 prosenttia koki vertailuryhmäkseen oman kylänsä asukkaat, ja vain 11 prosenttia koki vertailuryhmänsä koostuvan oman kylän ulkopuolisista henkilöistä, ja Mentzakis ja Moro (2009) ehdottavatkin, että koska vastaajat itse ovat parhaita arvioimaan, mikä heidän vertailuryhmänsä on, tulisi tätä aina kysyä vastaajilta onnellisuuden suhteellisuutta tutkittaessa. (Clark et al. 2008.)

Kun vertailuryhmää ei kysytä kyselytutkimuksen vastaajilta, saattaa olla riskinä, että arvioidaan myös muita vaikutuksia kuin sosiaalisen vertailun vaikutuksia, ja tästä syystä sosiaalisen vertailun tulosten julistamiseen on syytä joissain tapauksissa suhtautua varauksella. Yleisesti ottaen suhteellinen tulo arvioidaan keskiarvotuloksi tutkimuksen tekijöiden eksogeenisesti määrittelemälle vertailuryhmälle, joka voi perustua esimerkiksi alueeseen, ikään, koulutukseen tai sukupuoleen, tai johonkin yhdistelmään näistä. (Mentzakis ja Moro 2009.) Vertailuryhmä oletetaan tutkimuksissa useimmiten eksogeeniseksi, vaikka saattaa myös olla, että ihmiset ainakin osittain valitsevat itse

vertailuryhmänsä. Psykologinen kirjallisuus on ehdottanut kahta erilaista motiivia vertailuryhmän valintaan: Itsetehostuksen (engl. self-enhancement, suomennos kirjoittajan) motiivi, jonka mukaisesti ihmisten vertailuryhmä koostuu itseä köyhemmistä, jotta oma status koetaan korkeammaksi, sekä itseparannuksen (engl. self improvement, suomennos kirjoittajan) motiivi, jonka mukaisesti ihmisen vertailuryhmä koostuu itseä rikkaammista, jotta oma ponnistelu kasvaa ja suoritus mahdollisesti paranee pyrittäessä saavuttamaan vertailuryhmän korkea taso. Clark et al. (2008) kuitenkin korostavat, että empiirisellä onnellisuuskirjallisuudella on vielä paljon tutkittavaa vertailuryhmän kysymyksessä. (Clark et al. 2008.)

4 POLITIIKKAIMPLIKAATIOT JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tutkittu onnellisuuden rakennetta ja erityisesti sen suhteellisuutta ja vertailua taloustieteen keinoin. Tässä luvussa kootaan yhteen johtopäätöksiä eri tutkimuksista ja esitetään politiikkaimplikaatioita tutkimusten perusteella, sekä vertaillaan onnellisuuden mahdollisia mittareita.

4.1 BKT, HDI ja muut käytössä olevat mittarit

4.1.1 Bruttokansantuote hyvinvoinnin mittarina

Onnellisuudesta taloustieteellisesti pätevästi kertovaa dataa voidaan kerätä useista lähteistä, esimerkiksi Inhimillisen kehityksen indeksistä, henkilökohtaisen elämänlaadun indeksistä sekä julkisten terveystenonien osuudesta maan bruttokansantuotteesta (Dipietro ja Anoruo 2006). Tämän monikäsitteisyyden vuoksi tutkielmani luvun 4 alussa käsitellään onnellisuusdatan ja -funktioiden haasteita ja arviointia.

Di Tella ja MacCulloch (2006) esittävät, että tulisi ottaa käyttöön sosiaalisen hyvinvoinnin mittaamisen funktio, joka sisältäisi esimerkiksi terveyden, ympäristön ja vapaa-ajan. On havaittu, että jotkin näistä muuttujista ovat negatiivisesti korreloituneita BKT per capitaan kanssa, eli bruttokansantuotteen kasvaessa onnellisuustaso ei välttämättä muutu tai se saattaa jopa laskea. CMEPSP-komission mukaan se, mitä mitataan vaikuttaa siihen, mitä tehdään ja jos mittarit ovat virheellisiä, voivat päätöksetkin olla vääristyneitä. Usein päätelmät siitä, mitkä ovat hyviä poliittisia päätöksiä, tehdään tarkastelemalla mitkä politiikat ovat edistäneet talouskasvua, mutta jos taloudellisen suoriutumisen mittarit eivät mittaa onnellisuutta, voivat niistä tehdyt päätelmät olla yhteiskunnan kannalta ei-optimaalisia. (Stiglitz et al. 2009.)

Pelkkä bruttokansantuote per capita ei Stiglitzin et al. (2009) mukaan tuota oikeaa arviota väestön valtaosan tilanteesta. Tuloepätasa-arvon kasvaessa tarpeeksi suhteessa BKT per capitaan suurin osa väestöstä voi olla entistä huonommassa asemassa, vaikka keskiarvotulo kasvaakin. Stiglitz et al. (2009) ehdottavatkin, että nettokansantuote tai reaalin kotitalouksien tulo olisivat relevantimpia taloudellisten ilmiöiden mittareita.

Boarini et al. (2006) puolestaan esittävät, että BKT per capita on helposti saatavilla oleva mittari ja sopiva erityisesti mittaamaan talouskasvua, mutta sitä täytyy täydentää muilla hyvinvoinnin ulottuvuuksilla, jotta saadaan kokonaisvaltainen kuva hyvinvoinnista. On kuitenkin huomattava, että OECD-maissa muut sosiaalisen hyvinvoinnin mittarit ovat merkittävästi korreloituneita BKT:n kanssa, vaikka niiden kehitys ajan kuluessa on ollut erilaista. (Boarini et al. 2006.) Koska voidaan sanoa, että lähes kaikki hyvinvoinnin ja onnellisuuden mittarit jättävät sijaa kritiikille, Graham (2005) ehdottaa, että survey-tutkimuksia onnellisuudesta käytettäisiin komplementteina, ei substituutteina, perinteisille tuloihin perustuville kehityksen mittareille, jolloin saadaan mahdollisimman laaja kuva hyvinvoinnista.

Stiglitzin et al. (2009) raportti suosittaa, että mittaamisen painotus tulisi siirtää taloudellisesta tuotannosta ihmisten hyvinvointiin. Heidän mielestään BKT:ta ja muita tuotannon mittareita ei tule kokonaan heittää romukoppaan, sillä ne mittaavat hyvin taloudellista aktiivisuutta. Hyvinvoinnin ja onnellisuuden painottaminen on kuitenkin tärkeää, sillä aggregaattibruttokansantuotteen ja väestön hyvinvoinnin välillä on yhä laajeneva väli. He peräänkuuluttavat kehittämään tilastollista mittausjärjestelmää, jossa markkinoiden suoriutumistunnuslukuja täydennetään hyvinvoinnin ja kestävyuden mittareilla. Edelleen onnellisuuden materiaalista hyvinvointia arvioitaessa on heidän mielestään informatiivisempaa tarkastella tuloja ja kulutusta kuin tuotantoa, sillä useissa OECD-maissa reaalin kotitalouksien tulo on kasvanut matalammalla asteella ja eri tavoin kuin reaalin bruttokansantuote henkeä kohden. (Stiglitz et al. 2009.)

4.1.2 Inhimillisen kehityksen indeksi

Dipietro ja Anoruo (2006) vertailevat bruttokansantuotteen ja sen haastajien sopivuutta taloustieteen onnellisuustutkimuksiin. He arvioivat empiirisesti, sopisiko inhimillisen kehityksen indeksi HDI onnellisuuden mittariksi paremmin kuin bruttokansantuote, joka on ensisijaisesti tarkoitettu markkinoiden tuotantomäärän mittariksi ja joka on laajimmin käytetty taloudellisen aktiviteetin mittari. HDI on YK:n kehitysohjelman (UNDP, United Nations Development Programme) Inhimillisen kehityksen indeksi (HDI, Human Development Index), joka koostuu elinajanodotteesta, lukutaidosta, koulutuksesta ja elintasosta. HDI:n tavoitteena on tarjota vertailukelpoinen inhimillisen kehityksen mittari eri maiden vertailuun sekä kuvata, kuinka hyvän elämänlaadun maat

pystyvät asukkailleen tarjoamaan. (Di Tella ja MacCulloch 2006.). Kun BKT:ta käytetään hyvinvoinnin mittarina, sen kritisoidaan jättävän huomiotta esimerkiksi terveydenhuollon laadun, ympäristön, puhtaanapidon ja koulutuksen laadun. Empiirisissä tutkimuksissa on kuitenkin saatu tulokseksi, että BKT per capita selittää maiden välistä onnellisuuden vaihtelua selvästi paremmin kuin muut inhimillisen hyvinvoinnin mittarit, mukaan lukien HDI. Kun HDI yksin selittää onnellisuustasoa, se selittää noin 0,5 % onnellisuuden vaihtelusta; kun BKT on ainoana onnellisuustason selittäjänä, se selittää noin 27,5 % onnellisuuden tason vaihtelusta. (Dipietro ja Anoruo 2006.)

Dipietro ja Anoruo (2006) selittävät HDI:n huonoa selitysvoimaa onnellisuudelle siten, että inhimillisen kehityksen indeksi ei välttämättä mittaa niitä asioita, jotka todella tekevät ihmisen onnelliseksi. He esittävät, että taloustieteilijät ovat kauan sitten osoittaneet, että lahja luontoisetuna (esimerkiksi julkinen opetus- tai lääkäripalvelu) on alempiarvoinen – eli nostaa hyötyä vähemmän – kuin samanarvoinen lahja rahana. He jatkavat päättelyketjuaan siten, että BKT vastaa potentiaalisen tulon määrää, jonka kulutustavan kansalaiset voivat itse valita, kun taas HDI puolestaan edustaa sosiaalisia hyödykkeitä, jotka indeksin suunnittelijat ovat valinneet. Tämän esitettyään tutkijat toteavat, että siirryttäessä sosiaalisesti päätetyistä lahjoista (esimerkiksi terveydenhuolto- ja koulutusresurssit) siihen, että ihmiset saisivat yksityisesti päättää kulutuksestaan, voidaan merkittävästi lisätä onnellisuutta yhteiskunnassa. (Dipietro ja Anoruo 2006.)

4.1.3 Funktion rakentaminen

Luvuissa 1-3 sekä 4.1.1 ja 4.1.2 esitetyistä syistä johtuen päättelen, että bruttokansantuote ja inhimillisen kehityksen indeksi ovat molemmat yksinään riittämättömiä kuvaamaan kansakunnan onnellisuutta, onnellisuuden kehitystä tai onnellisuuden reagoitua erilaisiin poliittisiin muutoksiin. BKT on helposti saatavilla oleva ja luotettava taloudellisen aktiviteetin mittari. Jos BKT:n mittareihin sisällytetään vapaa-aika, tulonjako kotitalouksissa ja maiden sisällä, saadaan tästä yhdistetystä mittarista samanlaisia laskelmia mutta erilainen kehitys yli ajan verrattuna tilanteeseen, jossa mittarina käytetään pelkkää bruttokansantuotetta. Survey-tutkimukset onnellisuudesta eivät kuitenkaan kuvaa samanlaista kehitystä kuin bruttokansantuote.

Boarini et al. (2006) esittävätkin, että elämässä on useita sellaisia alueita – kuten työttömyys ja sitoutuminen perheeseen tai yhteisöön – jotka vaikuttavat onnellisuuteen hyvin merkittävästi, eikä BKT pysty mittaamaan niitä, ja täten erillinen onnellisuusmittari tarvitaan. Luku 4.2 käsittelee ehdotuksia siitä, mitä onnellisuusmittarin tulisi sisältää, ja luvussa 4.3 otetaan kantaa esitettyyn onnellisuusmittariin sekä esitetään implikaatioita julkispolitiikalle. (Boarini et al. 2006.)

4.2 Mitä poliittisen päätöksenteon onnellisuusmittarin tulisi sisältää – pohdintaa ja ehdotuksia

Luvussa 2.2 tutkittiin onnellisuuden osatekijöitä ja niiden painoarvoja ihmisen kokonaisuonnellisuudelle, ja identifioitiin yleisimpiä onnellisuuden rakennuspalikoita. Tunnistamalla näitä ulottuvuuksia saadaan arvokasta tietoa onnellisuusmittariston pohjaksi. Tällaisen mittariston, mittausten menetelmien ja tunnusluvuston luominen on mielestäni relevanttia, sillä taloustieteessä vallitsee nykyään konsensus, että päätöksentekijöiden tulisi huomioida muita, hyvinvointia tarkemmin kartoitettavia mittareita kuin bruttokansantuote (Hall, Barrington-Leigh ja Helliwell 2010).

Layardin (2003) mukaan halu olla onnellinen on keskeistä ihmisluonnolle. Hänen mielestään Benthamin määritelmän politiikan tavoitteesta, jossa ihmiset ovat mahdollisimman onnellisia ja jossa jokaisen onnellisuus on yhtä tärkeää, tulisi ohjata aikamme julkispolitiikkaa ja yksilöllisiä tekoja. Jos onnellisuus tavoitteena otetaan yhteiskunnassa vakavasti, tulee ensiksi määritellä avaintekijät ihmisen onnellisuuteen, ja sitten käyttää näitä tietoja yksittäisiin julkispoliittisiin päätöksiin. Layardin mukaan tällä olisi kaksi tärkeää vaikutusta, sillä onnellisuuden maksimointi toimisi sekä politiikan suuntaajana että ihmisten inspiroijana toisten ihmisten huomioimiseen. Tällöin ihmiset kokisivat onnellisuutta myös havaitessaan ympäristön olevan onnellinen, mikä kääntäisi luvussa 3 esitellyn vertailun käsitteen positiiviseksi: Ihminen ei olisikaan onnellinen havaitessaan statuksensa olevan parempi verrattuna muihin, vaan hän olisi onnellinen havaitessaan muiden olevan onnellisia. Seuraavissa luvuissa 4.2.1-4.2.4 esitellään taloustieteellisen tutkimuksen ehdotuksia onnellisuusfunktion rakennuspalikoiksi. (Layard 2005.)

4.2.1 Siviilisäät

Useat tutkijat ovat laskeneet erilaisia elämän muutoksia kompensoivia rahasummia: Esimerkiksi Blanchflower ja Oswald (2004) laskevat, että leskeytymisen tai avioeron jälkeen henkilölle tulisi antaa 100 000 dollaria lisätuloa vuosittain tämän negatiivisen tapahtuman kompensoimiseksi. Clark ja Oswald (2002) puolestaan estimoivat regressioyhtälöiden avulla, että naimisiinmeno tuo joka vuosi saman verran lisäonnellisuutta kuin 70 000 punnan lisätulo vuodessa. Heidän datansa ehdottaa leskeyden kompensoivaksi summaksi 170 000 puntaa vuodessa, joka on valuuttakurssit (joulukuussa 2010) huomioon ottaen lähes kolminkertainen Blanchflowerin ja Oswaldin kompensatiosummaan verrattuna. Clarkin et al. (2008) mukaan avioliiton implisiittinen arvo on noin kaksinkertainen keskituloon verrattuna, mutta tarkasta summasta tai summien sopivuudesta avioliiton tuottaman onnellisuuden kvantifiointiin riippumatta voidaan todeta avioliitolla olevan selkeä positiivinen yhteys onnellisuuteen.

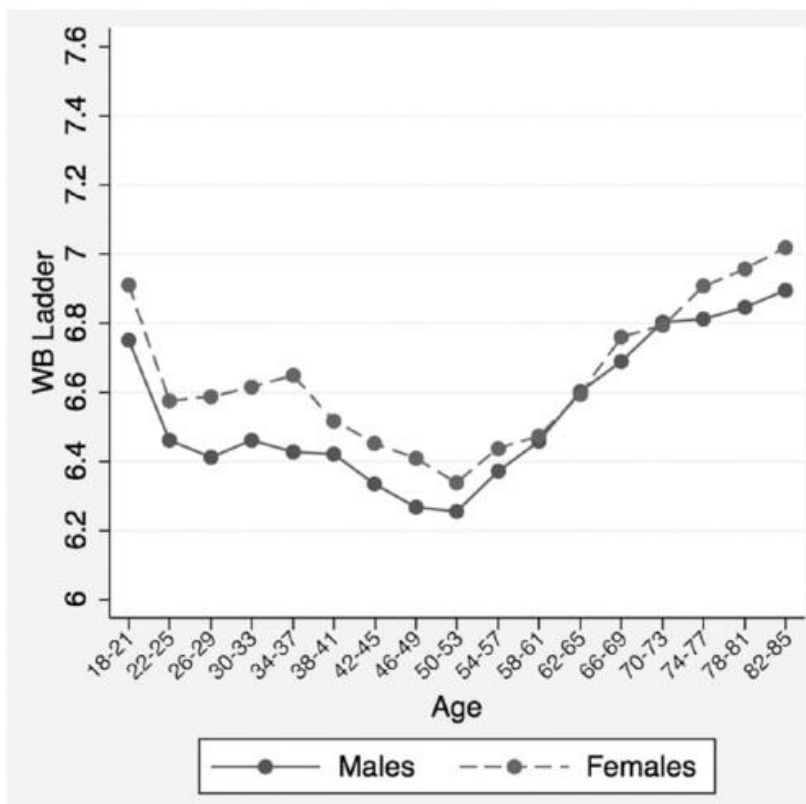
4.2.2 Koulutus ja työttömyys

Koulutuksella on onnellisuuteen positiivinen vaikutus. Mikrotalousteorian mukaisesti koulutus voisi olla proxy-muuttuja tuloista, mutta tästä ei Blanchflowerin ja Oswaldin (2004) mukaan ole kyse. Heidän 55 000 brittiä sekä 39 000 yhdysvaltalaisista käsittävä datansa osoittaa, että koulutuksen vaikutus onnellisuuteen on tulotasosta erillinen (Blanchflower ja Oswald 2004).

Edellä kuvatun avioliiton onnellisuusvaikutusten rahallisen estimoinnin tavoin myös työttömyyden vaikutusta voidaan arvioida rahallisesti. Työttömyyttä ja sen linkkiä onnellisuuteen on käsitelty laajasti tämän tutkielman luvussa 2.2.2. Oswald (1997) saa tuloksekseen, että kehittyneissä maissa talouden kehitys lisää onnellisuutta vain vähän. Hänen tutkimuksensa perusteella työttömyys on onnettomuuden merkittävin taloudellinen lähde. Täten Oswald päätelee, että talouskasvun ei tulisi olla poliittisten päätöksentekijöiden ensisijainen huolenaihe, vaan huomiota tulisi suunnata nykyistä enemmän työttömyyden vähentämiseen. (Oswald 1997.)

4.2.3 Ikä, sukupuoli ja rotu

Iän vaikutus onnellisuuteen on useiden tutkimusten (esim. Blanchflower ja Oswald 2004) mukaan U:n muotoinen, kun ikä kuvataan x-akselilla ja onnellisuus on y-akselilla. Tämä on kuvattu kuvassa 8 alla, jossa katkoviivalla merkitty kuvaaja on naisten itseraportoima hyvinvointi ja yhtenäisellä viivalla merkitty kuvaaja on miesten itseraportoima hyvinvointi. Kuvan aineistona ovat yhdysvaltalaisvastaajat, joilta on kysytty kysymyksiä heidän hyvinvoinnistaan (well-being), mutta samanmuotoinen kuvaaja saadaan myös aineistoista, joissa vastaajilta kysytään heidän onnellisuudestaan. (Stone et al. 2010.)

Kuva 8. Itseraportoitu hyvinvointi asteikolla 1-10. Lähde: Stone et al. 2010.

Iän suhteen onnellisuuden minimipiste on Britanniassa miehillä 37 vuoden iässä ja naisilla 41-vuotiaana (Blanchflower ja Oswald 2004). Kirjoittajat ehdottavat, että ihmisen vanhetessa ensin tapahtuva onnellisuuden väheneminen ja sitten nousu saattaa johtua olosuhteisiin sopeutumisen prosessista: Saattaa olla, että ihmiset elämänsä puolen välin tienoilla luopuvat joistain tavoitteistaan ja tulevat siten onnellisemmiksi. (Blanchflower ja Oswald 2004.)

Useat tutkimukset ottavat myös kantaa onnellisuuteen eri sukupuoli- ja roturyhmillä. Yleisesti ottaen länsimaissa naiset ovat miehiä onnellisempia, mutta tämä ero on pienentynyt viime vuosikymmeninä. Länsimaissa ei-valkoihoiset ovat keskimäärin selkeästi vähemmän onnellisia kuin valkoihoiset, mutta Yhdysvalloissa onnellisuusero eri roturyhmien välillä on viime vuosikymmeninä pienentynyt. (Blanchflower ja Oswald 2004.)

4.2.4 Kestävä kehitys ja sosiaalinen hyvinvointi

Kansakunnan laajuisen onnellisuusfunktion ollessa kyseessä voidaan myös pohtia, tulisiko funktioon sisällyttää myös koko ihmiskunnan laajuisia parametreja, jotka eivät todennäköisesti vaikuta suoraan niihin yksilöihin, joille onnellisuuskyselyt tehdään. Blanchflower ja Oswald (2004) ehdottavat, että koska parantunut elintaso yksiselitteisesti tuottaa ”hyviä asioita”, kuten vähentyneen lapsikuolleisuuden, parantuneen terveydenhuollon ja puhtaamman ympäristön, ei näitä tulisi tulojen ja onnellisuuden mittaamisessa jättää huomiotta.

Boarini et al. (2006) toteavat laajassa OECD-artikkelissaan, että perinteisen kansantaloudellisen kirjanpidon ulkopuolelle jää yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnille potentiaalisesti tärkeitä tekijöitä. Näitä tekijöitä ovat esimerkiksi kotituotanto, maanpuolustusmenot sekä ympäristöön liittyvät näkökulmat. Boarini et al. (2006) varoittavat, että vaikka näiden tekijöiden mittaaminen on vaikeaa ja kiistanalaista, niiden huomiotta jättäminen voi johtaa vääristyneisiin johtopäätöksiin, jos nämä tekijät vaihtelevat ajan kuluessa ja maiden välillä, kuten voidaan olettaa.

Myös Stiglitz et al. (2009) suosittavat raportissaan, että kansantaloudellisessa mittaamisessa tulisi tulojaolla, kulutuksella ja varallisuudella olla nykyistä merkittävämpi asema, sillä vaikka esimerkiksi keskitulo nousee, voi se jakautua eri väestöryhmien kesken hyvin epätasaisesti. Siksi tulojen, kulutuksen ja varallisuuden mittareita tulee täydentää niiden jakautumisen indikaattoreilla. Moni tässä tutkielmassa tarkastelluista tutkimuksista (esimerkiksi Stiglitz et al. 2009, Boarini et al. 2006) peräänkuuluttaa sosiaalisen hyvinvoinnin, kuten onnellisuuden, lisäksi myös kestävä kehityksen mittareiden huomioimista kansantalouden kirjanpidossa. Nykyiset tunnusluvut sisältävät muun muassa arvon niistä mineraaleista ja luonnonvaroista, jotka

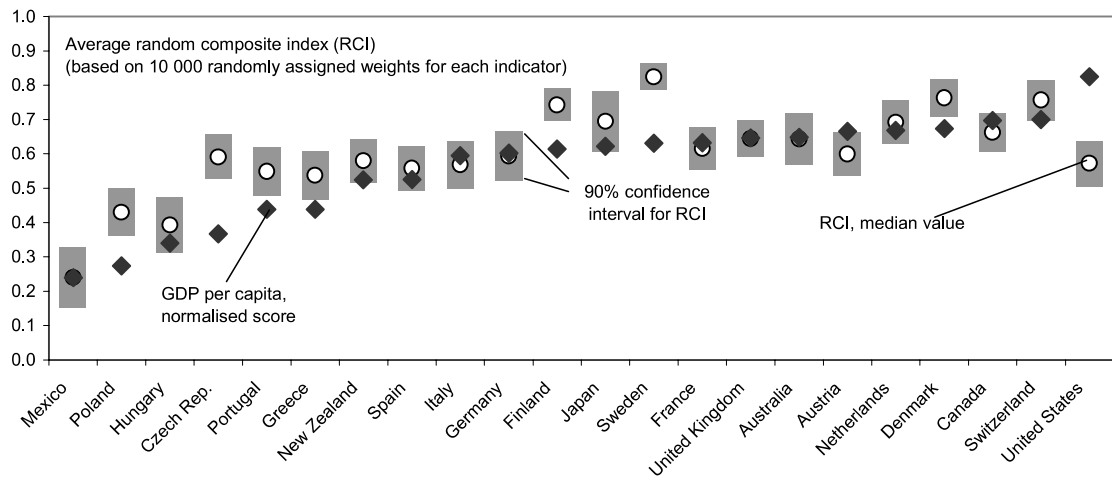
vaihdetaan markkinoilla, mutta jättävät huomiotta ne, jotka eivät ole vaihdon kohteena (esimerkiksi vähentynyt biodiversiteetti, pohjaveden huonontunut laatu ja lisääntynyt kemikaalien keskittyminen ympäristössä). Nämä vaihtamattomat ja tunnusluvuissa näkymättömät resurssit ovat kuitenkin oleellisia sosiaaliselle hyvinvoinnille, ja siksi ne ja niiden arvottaminen tulisi ottaa huomioon talouspoliittisissa päätöksissä kestävä kehityksen saavuttamiseksi. (Boarini et al. 2006.)

Boarini et al. (2006) suosittavat sosiaalisen hyvinvoinnin mittaamiseksi sosiaaliset indikaattorit yhteen keräävää hyvinvoinnin synteettistä indeksiä. Tämä yhdistetty indeksi sisältää neljään alakategoriaan jaettuna seuraavat kuusitoista sosiaalista indikaattoria:

1. Kokonaistyöllisyysaste	}	Riippumattomuus
2. Työttömissä talouksissa asuvien henkilöiden osuus		
3. Keskimääräinen koulutusvuosien määrä		
4. Keskimääräiset koulutussuoritukset		
5. Suhteellinen köyhyysaste	}	Oikeudenmukaisuus
6. Lasten köyhyysaste		
7. Tuloepätasa-arvo		
8. Sukupuolten palkkaero		
9. Terveellisen elinajanodote syntymähetkellä	}	Terveys
10. Elinajanodote syntymähetkellä		
11. Lapsikuolleisuusaste		
12. Kuolleisuusriski	}	Sosiaalinen koheesio
13. Vapaaehtoistyöhön osallistuminen		
14. Rikoksien määrä		
15. Itsemurha-aste		
16. Aikuisten vankien määrä		

Alla olevassa kuvassa 9 on tästä yhdistetystä indeksistä saadut hyvinvoinnin määrät. Kuvassa on merkitty normalisoitua bruttokansantuotetta per capita mustalla neliöllä, indeksin 90 % luottamusväliä harmaalla alueella sekä indeksin mediaania valkoisella ympyrällä. Kuva esittää erot maiden taloudellisessa ja sosiaalisessa suoriutumisessa

BKT per capita ja sosiaalisen indeksin avulla, ja yli puolessa tarkastelluista 22 maista nämä mittarit eroavat merkittävästi. Toisaalta on huomioitava, että yhdistettyjä indeksejä rakennettaessa tulokset riippuvat osittain muuttujien valinnasta, normalisoinnista ja painotuksista. (Boarini et al. 2006.)

Kuva 9. Hyvinvointi-indeksin luottamusväli ja mediaani sekä BKT per capita OECD-maissa. Lähde: Boarini et al. 2006.

4.3 Johtopäätökset

Edellä esiteltyjen onnellisuudelle oleellisten osamittarien sekä tutkielman aiempien lukujen pohjalta esitetään tässä luvussa tutkielman johtopäätöksiä. Johtopäätöksiä käsitellään niin mittarien, poliittisen päätöksenteon implikaatioiden kuin talousteoreettisen mallinnuksenkin kannalta.

4.3.1 Layard: Tyytyväisyys elämään mittariksi

Onnellisuutta on taloustieteessä tutkittu laajasti viime vuosina erityisesti kyselytutkimusten ja mallintamisen kautta. Varsinaisia esityksiä mittareiksi kuitenkin löytyy kirjallisuudesta kovin rajoitetusti.

Krueger, Kahnemann, Schkade, Schward ja Stone (2007) ehdottavat tavaksi mitata yhteisön onnellisuutta ihmisten ajankäyttöön perustuen, ja he kutsuvat metodologiaan nimellä National Time Accounting, kansallinen aikakirjanpito. Metodissa data ihmisten ajankäytöstä tuottaa U-indeksin, joka mittaa sitä osuutta ajasta, jonka yksilö viettää epämiellyttävässä tilassa. Indeksien U-kirjain tulee englannin kielen sanoista unpleasant

(epämiellyttävä) tai undesirable (epämielulinen). U-indeksin ja onnellisuus-
surveytutkimusten vastaukset eivät täysin korreloi keskenään, ja kirjoittajien mukaan
heidän U-indeksinsä mittaa onnellisuutta paljon muiden tutkijoiden onnellisuusdataa
paremmin. (Blanchflower 2008.) Blanchflowerin mukaan (2008) onnellisuusdatan ja U-
indeksin tulokset ovat hyvin samanlaisia, mutta onnellisuusdatasta muodostettavan
kansallisen onnellisuusindeksin rakentaminen on halvempaa ja yksinkertaisempaa kuin
U-indeksin tuottaminen.

Layard ehdottaa artikkelissaan (2009) mittaria ja esittää myös näkemyksensä sen
käytöstä. Layard ehdottaa onnellisuuden funktion mittariksi tyytyväisyyttä elämään
(engl. life-satisfaction), sillä tätä mittaria on tutkittu hyvin paljon ja sen saama arvo
riippuu elämän eri osa-alueista. Tyytyväisyys elämän eri osa-alueisiin puolestaan
riippuu tarkemmin eriteltävistä tekijöistä (esimerkiksi julkisten palveluiden tarjonnasta),
joihin yhteiskunta voi poliittisella päätöksenteolla vaikuttaa. Täten tyytyväisyys
elämään -mittari tarjoaa poliittiseen päätöksentekoon arvokasta informaatiota. Layard
painottaa kyselytutkimusten tuottavan poliittisten päätösten tekijöille erittäin oleellista
työkalustoa, joka auttaa merkittävästi myös päätösten vaikutusten arvioinnissa.

Layard (2009) ehdottaa, että onnellisuusdata kerättäisiin säännöllisesti ja että poliittiset
pätöksentekijät käyttäisivät sitä seuratakseen trendejä yhteiskunnassa sekä toisaalta
onnellisuuden jakaumaa yhteiskunnan sisällä. Näistä syntyisi kimmokkeita ja ideoita
poliittisiin muutoksiin. Sen jälkeen päätöksentekijät arvioisivat näitä mahdollisia
muutoksia suhteessa niiden onnellisuusvaikutuksiin, ja arviointi tapahtuisi kausaalisen
mallin tai kontrolloidun kokeen avulla. Näin onnellisuusdataa ja sen perusteella luotuja
funktioita ja mittareita voitaisiin parhaalla mahdollisella tavalla hyödyntää poliittisessa
pätöksenteossa ja sen kautta kansalaisten onnellisuuden lisäämisessä.

4.3.2 Valtion menojen vaikutus

Onnellisuustutkimus antaa arvokasta ja hyödyllistä materiaalia valtion talouspoliittisiin
pätöksisiin. Freyn ja Stutzerin mukaan (2002) onnellisuuden mittarit ovat suositeltava
tapa arvioida valtion menojen vaikutusta. Heidän mukaansa menoja arvioidaan usein
sen perusteella, miten suuren summan valtio käyttää, ja mitä suurempi summa on, sitä
parempi. Freyn ja Stutzerin mukaan tämä lähestymistapa on väärä, ja sen sijaan tulisi

käyttää hyöty-kustannus -analyysiä, jossa hyötynä on vastaanottajan marginaalimaksuhalukkuus. Tätä metodia täydennetään mikrotaloustieteen onnellisuusfunktioilla, joissa on useita tekijöitä, jolloin saadaan arvioitua budjettipäätösten laajoja vaikutuksia. (Frey ja Stutzer 2002.)

Clark et al. (2008) argumentoivat, että suurimmassa osassa kehittyneitä maita henkilökohtainen kulutus on tasolla, jolla marginaalihuöty lisääntyneestä kulutuksesta on minimaalinen. Siten talouskasvulla on näissä maissa vain vähän vaikutusta aggregaattivaikutusta onnellisuuteen, sillä tulojen kasvaessa myös referenssitulot kasvavat. Toisaalta tämän selityksen heikkoutena voidaan pitää sen olettamusta, että talouskasvu vaikuttaa vain kulutuksen tasoon eikä lainkaan tulonjakoon. Jos tätä olettamusta ei huomioida, tulee tulonjaon vaikutus aggregaattionnellisuudelle oleelliseksi. Jos onnellisuusfunktio oletetaan konkaaviksi ja jos kaikilla yhteiskunnassa on sama referenssitulo, annetulla aggregaattitulon, henkilökohtaisen kulutuksen ja työskentelymäärävalintojen yhdistelmällä epätasa-arvoisempi maa on keskimäärin vähemmän onnellinen. Tämä voidaan Clarkin et al. (2008) mukaan nähdä syynä painottaa tulonjaon tasa-arvoa talouskasvun ohella, sillä talouskasvun vaikutus onnellisuuteen riippuu kasvun ja tulonjaon tasa-arvon suhteesta. Statusmotiivin tärkeä rooli tulo-onnellisuus -suhteessa johtaa siihen, että talouskasvun vaikutuksena ei saada lisää onnellisuutta. Toisaalta statusmotiivi aiheuttaa myös luvussa 3.3 kuvatulla tavalla sen, että työvoiman tarjonta ja keskimääräinen työaika ei vähentynyt paljon 1900-luvun aikana, vaikka kulutustaso nousi huomattavasti. (Clark et al. 2008.)

4.3.3 Hyvinvointipolitiikka

Hyvinvointipoliittisia päätöksiä tehtäessä joudutaan ottamaan kantaa siihen, kuinka paljon taloudellinen köyhyys vaikuttaa ihmisten onnettomuuteen, sekä siihen, miten paljon pienituloisia henkilöitä kannattaa tukea taloudellisesti. Tässä tutkielmassa luvussa 2.2.2 on käsitelty työttömyyttä tarkemmin, ja siinä todetaan, että työttömyys on yksittäisistä tekijöistä eniten onnellisuutta vähentävä. Sen lisäksi, että työttömyys vähentää työttömien onnellisuutta, se vähentää myös työllisten onnellisuutta työttömyyden signalointi- ja yhteiskunnallisten vaikutusten kautta. Tästä syystä Frey ja Stutzer (2002) ehdottavat, että pienituloisia työttömiä ei niinkään tulisi tukea rahallisesti vaan nimenomaisesti työttömyyttä poistavilla keinoilla, sillä työttömyystukien

kasvattaminen kompensoi työttömyyden aiheuttamasta onnellisuuden vähenemisestä vain hyvin pienen osan. Onnellisuuden lisäämiseksi yhteiskunnassa hyvinvointipolitiikka tulisi mieluummin suunnata paremman työllistymisen tukemiseen erilaisia kannustimia kehittämällä kuin työttömyys- ja muiden tukien nostamiseen. (Frey ja Stutzer 2002.)

4.3.4 Köyhyyden vastainen politiikka

Onnellisuustutkimuksella on implikaatioita myös köyhyyden vastaiseen politiikkaan, sekä erityisesti siihen, mitä köyhyys on. Perinteinen määritelmä köyhyydestä nojaa käytettävissä olevaan tuloon ja sen vertaamiseen yhteiskunnan keskiarvo- tai mediaanituloon, tai toisaalta tiettyyn, kiinnitettyyn kulutuskoriin vertaamiseen (Luttmer 2004.) Näistä ensimmäinen mittaustapa on käytössä useimmissa kehittyneissä maissa, jälkimmäistä käytetään yleisemmin kehittyvissä maissa sekä toisaalta Yhdysvalloissa. Onnellisuustaloustiede antaa työkaluja köyhyyden määritelmän perusteellisempaan lähestymiseen käsitellessään ihmisten itseraportoimia onnellisuuden tasoja. Nämä työkalut voivat toimia lisäinformaatiota antavina komplementteina perinteisille käytettävissä olevan tulon mittareille. (Frey ja Stutzer 2002.)

Myös Clark et al. (2008) ottavat kantaa köyhyyden määrittelyyn ja onnellisuustutkimuksen suhteeseen. Heidän mukaansa suurin osa taloustieteilijöistä suosittaa suhteellisuuden elementtien sisällyttämistä köyhyyden määritelmiin, sillä suhteellisuus ja vertailuryhmään vertaaminen ovat taloustieteen tutkimuksen valtavirran, kuten myös tämän tutkielman, perusteella oleellisia määrittäjiä ihmisen onnellisuuden tasossa. Käytännön mittaustyössä tuloihin sopeutumisen huomioiminen köyhyyden mittaamisessa on kuitenkin hankalaa, sillä tulojen vaikutus onnellisuuteen riippuu sekä tulotasosta, palkkaprofiilista että vertailuryhmästä ja sen kehityksestä. (Clark et al. 2008.)

Käytössä olevista absoluuttisista ja suhteellisista köyhyyden määrittelytavoista puuttuvat ei-materiaaliset hyödyn elementit, jolloin ne eivät perustu onnellisuuteen. Lisäämällä onnellisuustutkimuksen identifioimia ei-materiaalisia hyödyn elementtejä (kuten esimerkiksi vapaa-ajan määrä, harrastukset, kulttuurin kuluttaminen ja niin edelleen) köyhyyden määritelmään saataisiin monipuolisempi kuva ihmisten todellisesta

onnellisuudesta, sillä myös nämä elementit ovat erittäin oleellisia onnellisuuden sekä yksilön päätöksenteon kannalta. (Clark et al. 2008.)

4.3.5 Veropolitiikka

Onnellisuustutkimus ja sen tulonajon implikaatiot antavat veropoliittisille päätöksille paljon painoarvoa. Veropoliittisia päätöksiä tehtäessä on huomioitava päätösten vaikutukset eri tuloryhmille, ja tulojen uudelleenjaolla voidaan saavuttaa sosiaalisesti toivottuja päämääriä. Koska statuskilpailu luvussa 3.2 kuvatulla tavalla ei ole yhteiskunnan kannalta toivottavaa, ehdottavat Frey ja Stutzer (2002) suurituloisten entistä suurempaa verotusta, jolloin statuskilpailusta tulee vähemmän houkuttelevaa. Statuskilpailu ei ole yhteiskunnan kannalta toivottavaa, sillä vaikka yksittäisen ihmisen suhteellisen aseman – statuksen – muutos tuottaa hänelle yksityisiä etuja, ei se yhteisön kannalta tuota sosiaalisia etuja. Sosiaalinen status on luvussa 3.2 kuvattu positionaalinen hyödyke, sillä nimenomaan statuksen suhteellisuus on ihmiselle olennaista. Ihmiset kuluttavat yhteiskunnallisesti liikaa positionaalisia hyödykkeitä – myös statusta – jos niiden kulutusta ei säännellä verotuksella. Tämä positionaalisuuden aiheuttama ulkoisvaikutus voidaan sisäistää suhdanteista riippumattomalla verolla. (Clark et al. 2008.)

4.3.6 Suhteellisuus vs. absoluuttisuus

Tämä pro gradu -tutkielma on esittänyt yleiskatsauksen taloustieteen onnellisuustutkimukseen, ja käsitellyt erityisesti onnellisuustutkimusta taloustieteellisen mallinnuksen avulla ja toisaalta ihmisten onnellisuuden mittaamista. Näissä molemmissa tutkimussuunnissa onnellisuuden suhteellisuudella on merkitystä lopputuloksiin.

Mallien ja funktioiden maailmassa suhteellisuuteen on otettava kantaa erityisesti siinä, että ihmisten onnellisuudessa pelkkä tulojen ja kulutuksen absoluuttinen määrä ei riitä selittämään onnellisuuden vaihtelua. Tämä puolestaan on seurausta siitä, että ihminen vertaa omaa tilannettaan joko vertailuryhmäänsä tai omaan tilanteeseensa menneisytydessä, ja erityisesti tulevaisuuden onnellisuuden tai hyödyn arvioiminen menneen perusteella saattaa olla vaikeaa ennustaa oikein. Lisäämällä onnellisuus- tai

hyötyfunktioihin vertailun ja suhteellisuuden elementtejä saadaan funktioista realistisempia.

Toisaalta on kiistatonta, että osa ihmisen elämän tarpeista on melko perustavanlaatuisia – kuten riittävä ravinto – ja näiden kuluttamisessa lähellä inhimillisen selviämisen raja ei suhteellisuudella tai vertailulla ole ihmiselle suurta merkitystä. Samoin hyödykkeet voidaan jakaa enemmän ja vähemmän positionaalisiin hyödykkeisiin, joissa positionaalisuuden aste mittaa sitä, kuinka tärkeää kyseisen hyödykkeen kulutuksen suhteellisuus on. Hyvin positionaalisissa hyödykkeissä, kuten koruissa ja asunnoissa, kulutuksen suhteellisuus on oleellista, kun taas vähemmän positionaalisissa vapaa-ajan ja vakuuttamisen kaltaisissa hyödykkeissä suhteellisuus ei keskimäärin ole kovin merkittävää. Suhteellisuus on yhteiskunnallisesti oleellista myös tuloeroihin liittyvissä preferensseissä, sillä luvussa 2.4 esitellyllä tavalla eri maissa tuloerojen vaikutus onnellisuus vaihtelee suuresti, ja tuloerot toisaalta ovat valtion verotuksen kautta ohjailtavissa.

Onnellisuuden mittareista puhuttaessa on huomattava, että mittaristojen maailmassa on ajatuksellisesti olemassa absoluuttista onnellisuutta, sillä jos onnellisuuden todetaan olevan täysin suhteellista, ei sitä voida mitata. Jos onnellisuus olisi täysin suhteellista, niin onnellisuus aggregoituna olisi koko yhteiskunnassa nolla. Tässä tutkielmassa onnellisuuden todetaan sisältävän luvun 3.2 kuvassa 5 esitellyllä tavalla sekä suhteellisuuden että absoluuttisuuden elementtejä - suhteellisuuden ollessa kuitenkin tärkeämpi. Tällöin esille nousee kysymys siitä, mihin referenssipisteeseen ihmiset itseään vertaavat. Vertailuryhmän kysymystä ja sen vaikutusta onnellisuudelle ja onnellisuuden tutkimukselle on käsitelty tutkielman luvuissa 3.3 ja 3.4. Mielestäni vertailuryhmän kysymys on onnellisuustutkimusta tehdessä tai onnellisuusmittaristoja luodessa hyvin oleellinen, ja siihen tulisi ottaa nykytutkimuksessa enemmän kantaa.

Kyselytutkimuksissa riskinä saattaa mielestäni olla se, että tutkimuksen toteuttajat tekevät vääriä oletuksia vertailuryhmistä: Emmehän esimerkiksi kysymättä tiedä, pitävätkö vasta maahan muuttaneet henkilöt vertailuryhmänään uuden vai vanhan kotimaansa kulutus- tai tulotaso. Toisaalta esimerkiksi median ja viihteen vaikutusta ihmisten vertailuryhmän muodostumiseen pitäisi mielestäni tutkia lisää, sillä lisätutkimus niiden vaikutuksesta ihmisten referenssitason toisi arvokasta lisätietoa

ihmisten vertailukäyttäytymisestä. Lienee kiistatonta sanoa, että ihmisen identiteettiin ja myös vertailuun vaikuttavat hänen ympäristönsä sekä ne sosiaaliset ryhmät, joihin hän kuuluu ja joihin vertaamalla hän arvottaa itseään ja statustaan. Voidaan siis kysyä, saavatko onnellisuusmittarit kiinni tästä, onnellisuudelle hyvin oleellisesta, piirteestä? Clark et al. (2008) toteavat, että ilman vertailun tai suhteellisuuden elementtejäkin onnellisuutta voidaan pätevästi kuvata, mutta tämän tutkielman perusteella lisätutkimusta aiheesta tarvittaneen.

Onnellisuustutkimuksiin ja niiden pohjana oleviin kyselytutkimuksiin syventyessä kiinnittää huomiota rakkaus-termin puuttumiseen tutkimuksista. Moni vastaajista kuitenkin pitäneen rakkautta onnellisuuteen vaikuttavana tekijänä, joten sen puuttuminen on mielenkiintoista. Kyselytutkimuksissa kysytään perhesuhteista, siviilisäädystä, lapsista ja ympäristöstä, mutta rakkautta terminä ei tutkielmani kattavissa lukuisissa tutkimuksissa löydy, ja lisätutkimusta sen sisältävistä onnellisuuskyselyistä ja -mittareista mielestäni kaivataan. Layardin (2005) mukaan halu olla onnellinen ohjaa ihmisiä, ja yhteiskunnan keskittyminen onnellisuuden lisäämiseen sekä ohjaisi poliittisia päätöksiä onnellisuutta lisäävämpään suuntaan että inspiroisi ihmisiä toisten ihmisten huomioimiseen. Mielestäni Layardin väite on vähintäänkin kiintoisa, mutta tarkempaa tutkimustietoa tällaisesta filantrooppisesta käytöksestä tarvitaan.

Taloustieteellisen onnellisuustutkimuksen puutteista ja parannuskohteista huolimatta mielestäni onnellisuuden ja sen suhteellisuuden huomioiminen poliittisessa päätöksenteossa johtaa informoidumpiin ja enemmän onnellisuutta lisääviin päätöksiin. Toisaalta niiden huomioiminen johtaa myös taloustieteen lisääntyneeseen behavioralismiin, jolloin taloustieteen mallit ja taloustieteellinen analyysi lähenee ihmisten reaalista käytöstä ja tunteita. Osa taloustieteen tutkijoista vastustaa lisäelementtien lisäämistä yksilöllisen hyödyn funktioihin, mutta Clarkin et al. (2008) tavoin uskon suhteellisuuden elementtien lisäämisen tuottavan entistä tarkempia ennusteita ja arvioita sekä onnellisuudesta että ihmisten havaitusta käytöksestä.

LÄHTEET

Alanen, Olli – Kaskinen, Tuuli – Laitio, Tommi – Mokka, Roope – Neuvonen, Aleks – Onnela, Satu – Silfverberg, Outi – Vassinen, Simo 2010: Onnellisuuspoliittinen manifesti. WWF Suomi 2010.

Alesina, Alberto – Di Tella, Rafael – MacCulloch, Robert 2004: Inequality and happiness: are Europeans and Americans different? *Journal of Public Economics* 9-10/2004, 2009-2042.

Alesina, Alberto – Glaeser, Edward – Sacerdote, Bruce 2001: Why Doesn't the United States Have a European-Style Welfare State? *Brookings Papers on Economic Activity* 2/2001, 1-69.

Alpizar, Francisco – Carlsson, Fredrik – Johansson-Stenman, Olof 2005: How much do we care about absolute versus relative income and consumption? *Journal of Economic Behavior & Organization* 3/2005, 405-421.

Arbor, Anne 2008: Exactly how much housework does a husband create? *University of Michigan News Service* 3.4.2008. Url: <http://ns.umich.edu/htdocs/releases/story.php?id=6452>. Haettu 16.3.2011.

Becchetti, Leonardo – Ricca, Elena Giachin – Pelloni, Alessandra 2009: Children, happiness and taxation. *EconomEtica* 12/2009, 1-52.

Bentham, Jeremy – Bowring, John 1838: *Works of Jeremy Bentham*. William Tait, Edinburgh, Iso-Britannia.

Ben-Ze'ev, Aaron 1992: Envy and Inequality. *The Journal of Philosophy* 11/1992, 551-581.

Biswas-Diener, Robert – Vittersø, Joar – Diener, Ed 2010: The Danish Effect: Beginning to Explain High Well-Being in Denmark. *Social Indicators Research* 2/2010, 229-246.

Blanchflower, David G. – Oswald, Andrew J. 2004: Well-being over time in Britain and the USA. *Journal of Public Economics* 7-8/2004, 1359-1386.

Blanchflower, David G. – Oswald, Andrew J. 2007: Is Well-Being U-Shaped over the Life Cycle? *IZA Discussion Paper -julkaisu 3075*, 1-38.

Blanchflower, David G. 2008: International Evidence on Well-being. *IZA Discussion Paper –julkaisu 3354*, 1-91.

Boarini, R. – Johansson, Å. – Mira d'Ercole, M. 2006: Alternative Measures of Well-Being. *OECD Publishing -julkaisu 476*, 1-52.

Caporale, Guglielmo Maria – Georgellis, Yannis – Tsitsianis, Nicholas – Yin, Ya Ping 2009: Income and happiness across Europe: Do reference values matter? *Journal of Economic Psychology* 1/2009, 42-51.

Carter, Ian 2007: Positive and Negative Liberty. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. The *Stanford Encyclopedia of Philosophy* 3/2008. Url: <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/liberty-positive-negative/>. Haettu 21.3.2011.

Clark, Andrew E. – Frijters, Paul – Shields, Michael A. 2008: Relative Income, Happiness, and Utility: An Explanation for the Easterlin Paradox and Other Puzzles. *Journal of Economic Literature* 1/2008, 95-144.

Clark, Andrew E. – Oswald, Andrew J. 1994: Unhappiness and Unemployment. *The Economic Journal* 3/1994, 648-659.

Clark, Andrew E. – Oswald, Andrew J. 2002: A simple statistical method for measuring how life events affect happiness. *International Journal of Epidemiology* 6/2002, 1139-1144.

Dawes, Robyn M. – Thaler, Richard H. 1988: Anomalies: Cooperation. *The Journal of Economic Perspectives* 3/1988, 187-197.

Devichand, Mukul 2010: The Spirit Level: Britain's new theory of everything? Julkaistu BBC News –sivustolla (<http://www.bbc.co.uk/news/uk-politics>) 12.10.2010.

Diener, Ed 2000: Subjective Well-Being. The Science of Happiness and a Proposal for a National Index. *American Psychologist* 1/2000, 34-43.

Diener, Ed – Suh, Eunkook 1997: Measuring Quality of Life: Economic, Social, and Subjective indicators. *Social Indicators Research* 1/1997, 189–216.

Diener, Ed – Tov, William 2007: Subjective Well-Being and Peace. *Journal of Social Issue* 2/2007, 421-440.

Dipietro, William R. – Anoruo, Emmanuel 2006: GDP per capita and its challengers as measures of happiness. *International Journal of Social Economics* 10/2006, 698-709.

Di Tella, Rafael – MacCulloch, Robert 2006: Some Uses of Happiness Data in Economics. *Journal of Economic Perspectives* 1/2006, 25-46.

Easterlin, Richard A. 1974: Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some empirical evidence. Url: <http://graphics8.nytimes.com/images/2008/04/16/business/Easterlin1974.pdf>. Haettu 8.2.2009.

Easterlin, Richard A. 2001: Income and Happiness: Towards a Unified Theory. *The Economic Journal* 7/2001, 465-484.

Easterlin, Richard A. 2005: A puzzle for adaptive theory. *Journal of Economic Behavior and Organization* 4/2005, 513-521.

The Equality Trust 2011. Url: <http://www.equalitytrust.org.uk/why/evidence>. Kuvien aineineistojen pohjalla Yhdistyneiden Kansakuntien kehitysohjelmien raportit vuosilta 2003, 2004, 2005 ja 2006 sekä US Census Bureauun julkaisemat osavaltiokohtaiset Gini-kertoimet vuosilta 1969, 1979, 1989 ja 1999. Haettu 15.7.2011.

Ferrer-i-Carbonell, Ada 2005: Income and well-being: An empirical analysis of the comparison income effect. *Journal of Public Economics* 5-6/2005, 997-1019.

Frey, Bruno S. – Stutzer, Alois 2000: Happiness, economy and institutions. *The Economic Journal* 10/2000, 918-938.

Frey, Bruno S. – Stutzer, Alois 2002: What Can Economists Learn from Happiness Research? *Journal of Economic Literature* 2/2002, 402-435.

Frey, Bruno S. – Stutzer, Alois 2010: Happiness: A new approach. *CESifo Dice Report* 4/2010, 3-7.

Gagne, Francois 1985: Giftedness and talent: Reexamining a reexamination of the definitions. *Gifted Child Quarterly* 3/1985, 103-112.

Graham, Carol 2005: Insights on Development from the Economics of Happiness. *The World Bank Research Observer* 2/2005, 201-231.

Grolleau, Gilles – Saïd, Sandra 2008: Do you prefer having more or more than others? Survey evidence on positional concerns in France. *Journal of Economic Issues* 3/2008, 1145-1158.

Guélaud, Claire 2009: Classes moyennes : le malaise éclairé par les chiffres. *Julkaistu* 18.11.2009 *Le Monde*. Url: http://www.lemonde.fr/cgi-bin/ACHATS/acheter.cgi?offre=ARCHIVES&type_item=ART_ARCH_30J&objet_id=1106716. Haettu 17.11.2010.

Hagerty, Michael R. – Veenhoven, Ruut 2003: Wealth and happiness revisited. Growing wealth *does* go with greater happiness. *Social Indicators Research* 1/2003, 1-27.

Hall, Jon – Barrington-Leigh, Christopher – Helliwell, John 2010: Cutting through the clutter: Searching for an over-arching measure of well-being. CESifo Dice Report 4/2010, 8-12.

Hanley, Lynsey 2009: The way we live now. Julkaistu The Guardianissa 14.3.2009.

Headey, Bruce – Wearing, Alex 1992: Understanding Happiness. A theory of subjective well-being. Longman Cheshire, Melbourne.

Helkama, Klaus 2011: Eriarvoisuuden kasvu tuhoaa kilpailukykyemme perustaa. Julkaistu Helsingin Sanomien mielipiteissä 25.3.2011.

Helsingin Sanomat 15.11.2010. Url: <http://www.hs.fi/ulkomaat/artikkeli/Guardian+Britanniassa+aletaan+mitata+kansalaisten+onnellisuutta/1135261644706>. Haettu 15.11.2010.

Herrnstein, Richard J. - Prelec, Drazen 1991: Melioration: A theory of Distributed Choice. The Journal of Economic Perspectives 3/1991, 137-156.

Hill, Martha S. – Corcoran, Maru 1979: Unemployment among family men: A 10-year longitudinal study. Monthly Labor Review 11/1979, 19-24.

Johansson-Stenman, Olof – Carlsson, Fredrik – Daruvala, Dinky 2002: Measuring future grandparents' preferences for equality and relative standing. The Economic Journal 4/2002, 362-383.

Kahneman, Daniel – Krueger, Alan B. – Schkade, David – Schwarz, Norbert – Stone, Arthur A 2006: Would you be happier if you were richer? A focusing illusion. Science Magazine 8/2006, 1908-1910.

Kangasharju, Aki 2011: Ovatko suuret tuloerot niin suuri paha kuin väitetään? Julkaistu Helsingin Sanomien Mielipiteissä 23.3.2011.

Knight, John – Song, Lina – Gunatilaka, Ramani 2007: Subjective well-being and its determinants in rural China. University of Oxford, Department of Economics Economics Series Working Papers -julkaisu 334.

Kopczuk, Wojciech – Saez, Emmanuel – Song, Jae 2007: Uncovering the american dream: inequality and mobility in social security earnings data since 1937. Nber working paper -julkaisu 13345.

Krueger, Alan B. – Kahneman, Daniel – Schkade, David – Schwarz, Norbert – Stone, Arthur A. 2007: National Time Accounting: The Currency of Life. Nber-julkaisu 5053.

Lachèvre, Cyrille – Visot, Marie 2009: Rapport Stiglitz : mesurer la croissance autrement. Julkaistu 11.9.2009 Le Figarossa. Url: <http://www.lefigaro.fr/economie/2009/09/11/04001-20090911ARTFIG00304-stiglitz-met-l-individu-au-centre-de-l-economie-.php>. Haettu 15.11.2010.

Ladd, Everett Carl – Bowman, Karlyn H. 1998: Attitudes Toward Economic Inequality. AEI Press, Washington DC.

Lane, Robert 2000: The Loss of Happiness in Market Democracies. Julkaistu 28.5.2000 Miami Heraldissa. Url: <http://www.commondreams.org/views/052800-105.htm>. Haettu 3.4.2009.

Layard, Richard 2003: Happiness: Has social science a clue? Lionel Robbins Memorial Lectures –luento, pidetty 4.3.2003 London School of Economicsissa. Url: <http://cep.lse.ac.uk/events/lectures/layard/RL040303.pdf>. Haettu 3.12.2010.

Layard, Richard 2005: Happiness is back. Prospect Magazine 17.3.2005. Url: <http://www.prospectmagazine.co.uk/2005/03/happinessisback/> Haettu 4.12.2010.

Layard, Richard 2009: Why subjective well-being should be the measure of progress? The 3rd OECD World Forum Korea 2009. Url: <http://www.oecd.org/dataoecd/55/32/43863648.pdf?contentId=43863653>. Haettu 4.11.2010.

Layard, Richard 2010: Measuring Subjective Well-Being. *Science* 1/2010, 534-535.

Oswald, Andrew J. 1997: Happiness and Economic Performance. *The Economic Journal* 7/1997, 1815-1831.

Luttmer, Erzo F. P. 2004: Neighbors as negatives: Relative earnings and well-being. *Quarterly Journal of Economics* 3/2005, 963-1002.

Mason, Roger 2000: The Social Significance of Consumption: James Duesenberry's Contribution to Consumer Theory. *Journal of Economic Issues* 3/2000, 553-572.

Mayraz, Guy – Wagner, Gert G. – Schupp, Jürgen 2009: Life Satisfaction and Relative Income: Perceptions and Evidence. *IZA Discussion Paper -julkaisu* 4390.

Mentzakis, Emmanouil – Moro, Mirko 2008: The poor, the rich and the happy: Exploring the link between income and subjective well-being. *The Journal of Socio-Economics* 1/2009, 147-158.

Miles, Daniel – Rossi, Máximo 2006: Learning about one's relative position and subjective well-being. *Applied Economics* 13/2007, 1711-1718.

Mulholland, Hélène – Watt, Nicholas 2010: David Cameron defends plans for wellbeing index. *Julkaisu* 25.11.2010 *Guardianissa*. Url: <http://www.guardian.co.uk/politics/2010/nov/25/david-cameron-defends-wellbeing-index>. Haettu 25.11.2010.

Oswald, Andrew J. 1997: Happiness and Economic Performance. *The Economic Journal* 7/1997, 1815-1831.

Oswald, Andrew J. 2005: On the Common Claim that Happiness Equations Demonstrate Diminishing Marginal Utility of Income. *IZA Discussion Paper -julkaisu* 1781.

Pickett, Kate E. – Wilkinson, Richard G. 2007: Child wellbeing and income inequality in rich societies: ecological cross sectional study. *British Medical Journal (International Edition)* 24.11.2007, 1080-1085.

Pickett, Kate – Wilkinson, Richard 2009: *The Spirit Level: Why greater equality makes societies stronger*. Bloomsbury Press, New York.

Rabin, Matthew 1998: Psychology and Economics. *Journal of Economic Literature* 1/1998, 11-46.

Ryder, Harl E. Jr - Heal, Geoffrey M 1973: Optimal Growth with Intertemporally Dependant Preferences. *The Review of Economic Studies* 1/1973, 1-31.

Saarikoski, Saska 2011: Reilussa maassa on parempi elää. Julkaistu Helsingin Sanomien Pääkirjoituksessa 9.4.2011.

Sally, David 1995: Conversation and Cooperation in Social Dilemmas: A Meta-Analysis of Experiments from 1958 to 1992. *Rationality and Society* 1/1995, 58-92.

Soininvaara, Osmo 2007: *Vauraus ja aika*. Teos, Helsinki.

Stevenson, Betsey – Wolfers, Justin 2008: Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox. *Brookings Papers on Economic Activity* Spring 2008, 1-102.

Stiglitz, Joseph E. – Sen, Amartya – Fitoussi, Jean-Paul 2009: Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress. Url: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf. Haettu 29.11.2010.

Stone, Arthur A. – Schwartz, Joseph E. – Broderock, Joan E. – Deaton, Angus 2010: A snapshot of the age distribution of psychological well-being in the United States. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America* 1.6.2010, 9985-9990.

Thurow, Lester C. 1971: The Income Distribution as a Pure Public Good. *The Quarterly Journal of Economics* 2/1971, 327-336.

Truyts, Tom 2008: Social status in economic theory: a review. Katholieke Universiteit Leuvenin Center for Economic Studies Discussion papers -julkaisu 8.21.

Van Praag, Bernard M. S. 2007: Perspectives from the Happiness Literature and the Role of New Instruments for Policy Analysis. CESifo Economic Studies 1/2007, 42-68.

Veenhoven, Ruut 1991: Is Happiness Relative? Social Indicators Research 1/1991, 1-34.

Virmasalo, Ilkka 2002: Perhe, työttömyys ja lama. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä studies in education, psychology and social research -julkaisu 204.

Winkelmann, Liliana – Winkelmann, Rainer 1998: Why Are the Unemployed So Unhappy? Evidence from Panel Data. *Economica* 1/1998, 1-15.